

**COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ДЕЛО НАЧОВА И ДРУГИ СРЕЩУ БЪЛГАРИЯ

(Жалби № 43577/98 и 43579/98)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

6 юли 2005

Настоящото решение е окончателно, но може да бъде предмет на редакционен преглед.

По делото Начова и други с/у България,

Европейският съд по правата на човека, заседаващ в разширен състав - Голяма камера, състояща се от:

Г-н Л. ВИЛДХАБЕР [Mr L. WILDHABER], *Председател*,
Г-н К. Л. РОЗАКИС [C.L. ROZAKIS],
Г-н Дж.-П. КОСТА [J.-P. COSTA],
Сър Никола БРАЦА [Nicolas BRATZA],
Г-н Б. М. ЗУПАНЧИЧ [B.M. ZUPANČIČ],
Г-н С. БИРСАН [C. BİRSAN],
Г-н К. ЮНГВИЕРТ [K. JUNGWIERT],
Г-н Дж. КАЗАДЕВАЛ [J. CASADEVALL],
Г-н Дж. ХЕДИГАН [J. HEDIGAN],
Г-жа С. БОТУШАРОВА [S. BOTOCHAROVA],
Г-н М. УГРЕКХЕЛИДЗЕ [M. UGREKHELIDZE],
Г-жа А. МУЛАРОНИ [A. MULARONI],
Г-жа Е. ФУРА-САНДЦРОМ [E. FURA-SANDSTRÖM],
Г-жа А. ГЮЛУМИАН [A. GYULUMYAN],
Г-ца Л. МИЙОВИЧ [L. MIJOVIĆ],
Г-н Д. СПИЛМАН [D. SPIELMANN],
Г-н Давид ТОР БЬОРГВИНСОН [DAVID THÓR BJÖRGVINSSON],
съдии,
и Г-н Т. Л. ЪРЛИ [T.L. EARLY], *Заместник -секретар*,

След като проведе закрити заседания на 23 февруари 2005 и 8 юни 2005, постанови настоящото решение, прието на последната посочена по-горе дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Делото е образувано по две жалби (№ 43577/98 и 43579/98) срещу Република България, подадени на 15 май 1998 в Европейската комисия по правата на човека ("Комисията"), на основание на предишния член 25 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи ("Конвенцията"), от четирима български граждани, г-ца Анелия Кънчова Начова [Anelia Kunchova Nachova], г-ца Аксиния Христова [Aksiniya Hristova], г-жа Тодорка Петрова Рангелова [Todorka Petrova Rangelova] и г-н Рангел Петков Рангелов [Rangel Petkov Rangelov] ("жалбоподателите").

2. Жалбоподателите твърдят, че близките им роднини, съответно г-н Кънчо Ангелов [Kuncho Angelov] и г-н Кирил Петков [Kiril Petkov], са застреляни от военна полиция в нарушение на член 2 от Конвенцията. Освен това разследването на случая е било неефективно,

което е в нарушение на членове 2 и 13 от Конвенцията. Твърди се също, че държавата-ответник не е изпълнила задължението си да защити по закон правото на живот съгласно член 2 и че процесните събития са резултат от дискриминационно отношение към лица от ромски произход в нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2.

3. Жалбите са внесени в Съда на 1 ноември 1998, когато Протокол № 11 към Конвенцията влиза в сила (член 5, алинея 2 от Протокол № 11) и са разпределени на предишното Четвърто отделение. На 22 март 2001 жалбите са съединени за общо разглеждане (член 43, алинея 1).

4. След решението от 1 ноември 2001 на Съда за промяна състава на отделенията (член 25, алинея 1), делото е разпределено на новосъздаденото Първо отделение (член 52, алинея 1). На 28 февруари 2002 състав от това отделение, състоящ се от г-н С. Л. Розакис, *председател*, г-н Ж. Бонело [G. Bonello], г-жа Н. Важич [N. Vajić], г-жа С. Ботушарова, г-н А. Ковлер [A. Kovler], г-н В. Загребелски [V. Zagrebelsky], г-жа Е. Щайнер [E. Steiner], *съдиш*, и г-н С. Нилсен [S. Nielsen], *Заместник-секретар на отделението*, обявяват жалбите за частично допустими.

5. На 26 февруари 2004 състав от същото отделение, състоящ се от С. Л. Розакис, *председател*, г-н П. Лорензен [P. Lorenzen], г-н Ж. Бонело, г-жа Ф. Тулкенс [F. Tulkens], г-жа Н. Важич, г-жа С. Ботушарова, г-н В. Загребелски, *съдиш*, и г-н С. Нилсен, *секретар на отделението*, постановяват решение, с което единодушно приемат, че е налице нарушение на членове 2 и 14 от Конвенцията и че липсва самостоятелно основание за разглеждане на фактите от гледна точка на член 13 от Конвенцията.

6. На 21 май 2004 Българското правителство (“Правителството”) иска делото да се препрати в Голямата камера, в съответствие с член 43 от Конвенцията и член 73 от Правилника на Съда. Състав от Голямата камера уважава искането на 7 юли 2004.

7. Съставът на Голямата камера се образува съгласно разпоредбите на член 27, алинеи 2 и 3 от Конвенцията и член 24 от Правилника на Съда.

8. Пред Голямата камера жалбоподателите, представлявани от г-н Й. Грозев [Y. Grozev] от Софийската адвокатска колегия, и Правителството, представлявано от техния агент, г-жа М. Димова [M. Dimova] от Министерство на правосъдието, представят писмени становища съответно на 30 ноември 2004 и 29 ноември 2004. Освен това три неправителствени организации, а именно Европейски център за правата на ромите [the European Roma Rights Centre], Интерайтс [Interights] и Инициатива за правосъдие на Отворено общество [Open Society Justice Initiative], изпращат становища в качеството на трети лица, получили разрешение от Председателя да участват в

писменото производство (член 36, алинея 2 от Конвенцията и член 44, алинея 2).

9. На 23 февруари 2005 в сградата на Съда по правата на човека, Страсбург, е проведено открито съдебно заседание (член 59, алинея 3).

Пред Съда се явяват:

(а) *за Правителството*

Г-жа М. ДИМОВА, Министерство на правосъдието,

Г-жа М. КОЦЕВА [M. KOTZEVA], Министерство на правосъдието,

Агенти;

(б) *за жалбоподателите*

Г-н Й. Грозев,

Лорд ЛЕСТЪР ЪВ ХЪРН ХИЛ, кралски адвокат [Lord LESTER OF
HERNE HILL, Q.C.] *Съветник.*

Съдът изслуша техните изказвания.

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

10. Предмет на делото е убийството на 19 юли 1996 на г-н Ангелов и г-н Петков от служител на военна полиция, опитал се да ги арестува.

11. Всички жалбоподатели са български граждани от ромски произход.

12. Г-ца Анелия Кънчова Начова, родена през 1995, е дъщеря на г-н Ангелов. Г-ца Аксиния Христова, родена през 1978, е майка на г-ца Начова. И двете живеят в Добролево (България). Г-жа Тодорка Петрова Рангелова и г-н Рангел Петков Рангелов, родени съответно през 1955 и 1954 и живущи в Лом (България), са родители на г-н Петков.

А. Обстоятелствата, свързани със смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков

13. През 1996 г-н Ангелов и г-н Петков, и двамата на двадесет и една години, са били призовани на задължителна военна служба в Строителни войски (the Construction Force), подразделение в армията, натоварено със строежа на жилищни блокове и изпълнение на други граждански проекти.

14. В началото на 1996 г-н Ангелов и г-н Петков са били арестувани за системно самоволно отклоняване от военна служба. На 22 май 1996 г-н Ангелов е осъден на девет месеца лишаване от свобода, а г-н Петков – на пет месеца лишаване от свобода. И двамата имат предходни осъждания за кражба.

15. На 15 юли 1996 те са избягали от намиращата се извън мястото за лишаване от свобода строителна площадка, на която са заведени на работа, и пътуват до дома на бабата на г-н Ангелов, г-ца Тонкова, в село Лесура. Никой от тях не е бил въоръжен.

16. Отсъствието им е било докладвано на следващия ден и техните имена са били включени в списъка на издирваните от военна полиция лица. На 16 юли 1996 Врачанското военно-полицейско управление е получило заповед за тяхното задържане.

17. Около дванадесет часа на обяд на 19 юли 1996 дежурният офицер във Врачанското военно-полицейско управление е получил анонимен сигнал по телефона, че г-н Ангелов и г-н Петков се укриват в село Лесура. На това място г-н Ангелов вече е бил откриван и арестуван при предходните му самоволни отклонения от военна служба.

18. Командващият офицер, полковник Д., е решил да изпрати четирима служители на военна полиция, под ръководството на майор Г., които да открият и арестуват двамата мъже. Най-малко двама от служителите са познавали единия или другия от тях. Очевидно майор Г. е познавал Лесура, тъй като, според секретарка в кметството, разпитана впоследствие като свидетел, майка му е била от това село.

19. Полковник Д. е указал на служителите да носят “в съответствие с правилника” своите пистолети и автоматични пушки и бронирани жилетки. Той ги е уведомил, че г-н Ангелов и г-н Петков са “криминално проявени” – израз, използван за обозначаване на осъждани или заподозрени в извършване на престъпление лица – и са избягали от затвора. На служителите е било наредено да използват според обстоятелствата всички средства за осъществяване на ареста.

20. Полицейските служители незабавно са се отправили към Лесура с джип. Двама от тях са носили униформи, докато останалите са били в цивилно облекло. Единствено майор Г. е имал бронирана жилетка. Бил е въоръжен с личния си пистолет и автомат “Калашников” с 7.62 мм калибър. Другите мъже са носили пистолети. По време на цялата операция в багажника на моторното превозно средство е имало три автомата “Калашников”.

21. По пътя към Лесура полицейските служители са били устно инструктирани от майор Г. Сержант Н. е следвало да покрие източната част на къщата, майор Г. – западната част, а сержант К. – да влезе в къщата. Сержант С., шофьорът, е трябвало да остане в автомобила и да наблюдава северната част.

22. Около 1 часа следобед служителите пристигнали в село Лесура. Те помолили секретарка в кметството и жител от селото, г-н Т. М., да се присъединят към тях и да им покажат къщата на бабата на г-н Ангелов. Превозното средство се отправило към ромския квартал в Лесура.

23. Сержант Н. познавал къщата, тъй като там вече е бил арестувал г-н Ангелов за самоволно отклонение от военна служба.

24. Когато между 1 и 1.30 часа следобед джипът стигнал пред къщата, сержант К. видял г-н Ангелов вътре, зад прозореца. Забелязвайки моторното превозно средство, бегълците се опитали да избягат. Полицейските служители чули звук от счупено стъкло на прозорец. Майор Г. и сержантите К. и Н. изскочили от автомобила в движение. Майор Г. и сержант К. преминали през вратата на градината, като първият отишъл към западната част на къщата, а вторият – влезъл вътре. Сержант Н. се отправил към източната част на къщата. Сержант С. останал в колата, заедно със секретарката от кметството и г-н Т. М.

25. Впоследствие сержант Н. свидетелства, че след като забелязал г-н Ангелов и г-н Петков да бягат през прозореца и да тичат към съседския двор, извикал: “Спри, военна полиция!”. Извадил пистолета си, но не произвел изстрели. Двамата мъже продължили да тичат. Сержант Н. изтичал на улицата в опит да им пресече пътя, заобикаляйки няколко няколко къщи. Докато тичал, чул майор Г. да вика: “Спри на място, военна полиция, спри на място [или] ще стрелям!”. И тогава започнала стрелбата.

26. При разпита си майор Г. е заявил:

“... “Чух сержант Н. да вика: ‘Спри на място, полиция’... Видях редниците; те тичаха и след това спряха пред оградата между двора на г-ца Тонкова и съседния двор... Видях, че се опитваха да прескочат [телената] ограда, така че извиках: ‘Спри на място или ще стрелям’. Освободих предпазителя и заредих автомата. След това стрелях във въздуха, държаейки автомата нагоре в дясната си ръка, почти перпендикулярно на земята... Редниците прехвърлиха [телената] ограда и продължиха да тичат, аз ги последвах, след това стрелях веднъж, два или три пъти във въздуха и извиках: “Спри на място!”, но те продължиха да тичат. Отново произведох изстрели във въздуха с автомата и извиках: “Спри на място или ще стрелям с истински патрони”, предупредих ги още веднъж, но те продължиха да тичат без да се обръщат. След предупреждението стрелях с автомата по десния [от двамата мъже], като се целех в земята, надявайки се, че това ще ги накара да спрат. Отново извиках “Спри на място!” когато бяха на ъгъла на другата къща и тогава се прицелих и стрелях по тях докато се катереха по оградата. Целех се в краката им. Мястото, на което бях, бе на по-ниско равнище... Ако бяха прескочили втората ограда щяха да избягат и нямаше други средства да ги спра. Наклонът беше малко стръмен, [аз] стоях на по-ниско място ... втората ограда бе на най-високото място, затова когато стрелях първия път се целех настрани [от двамата мъже], като прецених, че никой от съседните къщи няма да пострада, а вторият път се целех в редниците, но стрелях към краката им. Съгласно член 45 имаме право да използваме огнестрелно оръжие, за да

задържим военнослужещи, които са извършили престъпление от общ характер и след предупреждение не се предадат, като съгласно алинея 3 от [този член] трябва да пазим живота на лицата срещу които [използваме огнестрелно оръжие] – поради тази причина аз стрелях в краката на [жертвите'] – с намерение да избегна смъртоносно увреждане. Последният път когато стрелях в краката на редниците, бях на 20 метра от тях, а те - точно на югоизточния ъгъл на съседния двор. След стрелбата и двама паднаха...Лежаха по корем и даваха признаци на живот, ... стенойки ... тогава се появи сержант С., аз го повиках ... и му подадох автомата...”

27. Според показанията на тримата подчинени полицаи, г-н Ангелов и г-н Петков са лежали на земята пред оградата, като краката им сочели по посока на къщата, от която били излезли. Единият от тях лежал по гръб, а другият – по корем.

28. Г-н З., съсед, живущ срещу бабата на г-н Ангелов, също е дал свидетелски показания. Около 1.00 или 1.30 следобед видял военен джип да спира пред къщата на г-ца Тонкова. Тогава чул някой да вика: “Не тичай, ще използвам истински патрони”. След това чул изстрели. Погледнал в съседния двор и видял г-н Ангелов, когото познавал, и друг мъж да прескачат телената ограда между двора на г-ца Тонкова и съседния двор. Не видял мъжа, който извикал, тъй като е бил скрит от поглед зад къщата на г-ца Тонкова. Тогава видял г-н Ангелов и г-н Петков да падат на земята, а мъжът, който ги застрелял, да се появява, държейки автомата. След това г-н З. посочил следното:

“Тогава другите мъже в униформи започнаха да упрекуват [мъжа, който застреля г-н Ангелов и г-н Петков], казвайки му, че не е трябвало да стреля и да идва с тях. От тези, които дойдоха с джипа, единствено старшият офицер стреля ... Познавам го по външност, има роднини в Лесура”.

29. Сержант С. е заявил, че при пристигането им пред къщата, той останал в колата и чул сержант Н. да вика от източната част на къщата: “Спри на място, полиция!”. Чул също така майор Г. няколко пъти да извиква: “Спри на място, полиция!” от западната част на къщата. Тогава майор Г. започнал да стреля с автоматичното си оръжие, като продължил да вика. Тогава сержант С. влязъл в двора. Видял майор Г. да прескача телената ограда и го чул да вика. Приближил се до него, взел му автомата и видял г-н Ангелов и г-н Петков да лежат на земята до оградата. Все още били живи. В този момент сержант К. излязъл от къщата. Майор Г. отишъл да вземе джипа и докладвал за инцидента по радиото в колата. Когато се върнали, сержант Н. се появил от съседната улица и им помогнал да пренесат ранените мъже в превозното средство.

30. Началникът на Врачанското военно-полицейско управление и други служители са били уведомени за инцидента около 1.30 следобед.

31. Сержант К. свидетелства, че влязъл в къщата и говорил с бабата на г-н Ангелов и друга жена, когато чул майор Г. да вика на г-н Ангелов и г-н Петков да спрат. В къщата той забелязал, че стъклото на

прозореца в стаята с изглед към двора е счупено. Готвел се да излезе когато чул стрелба зад къщата. По пътя си към двора срещнал майор Г., който му казал, че бегълците са били ранени. Тогава сержант К. прескочил телената ограда и се приближил до ранените мъже, които все още били живи и стенели. Видял, че държи автомата, но не могъл да си спомни как се е озовала в него. Отворил пълнителя и не видял патрони в него. Имало само един патрон, останал в цевта.

32. Веднага след стрелбата се събрали множество хора от квартала. Сержант К. и сержант С. откарали ранените мъже във Врачанската болница, докато майор Г. и сержант Н. останали на местопроизшествието.

33. Г-н Ангелов и г-н Петков починали на път за Враца. Били обявени за мъртви при пристигането в болницата.

34. Бабата на г-н Ангелов, г-ца Тонкова, е дала следното описание на събитията: Внукът ѝ и г-н Петков са били в къщата ѝ когато забелязали да се приближава джип. Тя излязла навън и видяла четирима мъже в униформи. Всички влезли в двора. Единият от тях заобиколил къщата и започнал да стреля с автомата продължително време. Другите трима мъже също били въоръжени, но не стреляли. Тя била в двора, молейки мъжа, който стрелял, да спре. Въпреки това той отишъл към задната част на къщата. Тогава чула стрелба в задния двор. Тя се приближила и видяла внука си и г-н Петков да лежат в съседния двор с огнестрелни рани.

35. Според друг съсед, г-н М. М., и тримата полицаи били стреляли. Двама от тях произвели изстрели във въздуха, а третият полицейски служител – който бил от западната страна на къщата (Майор Г.) – се целел в някого. Г-н М. М. чул около петнадесет до двадесет изстрела, може би повече. Тогава видял военните полицаи да отиват в съседния двор, където г-н Ангелов и г-н Петков били паднали. Този двор бил собственост на г-н М. М. и дъщеря му. Като видял внука си – младо момче – да стои там, г-н М. М. поискал от майор Г. разрешение да се приближи и да го отведе. Майор Г. насочил пушката си към него по брутален начин и го обидил с думите: (“мамка ви циганска!”).

Б. Разследването на смъртните случаи

36. На 19 юли 1996 всички полицейски служители, участници в инцидента, поотделно са докладвали за него във Врачанското военно-полицейско управление. Никой от тях не е бил проверен за алкохол.

37. Същия ден е било образувано наказателно производство за разследване на смъртните случаи и между 4 и 4.30 часа следобед военен следовател е направил оглед на местопроизшествието. В доклада си той описал местопроизшествието, включително съответното разположение на къщата на г-ца Тонкова, първата телена

ограда и откритите там гилзи и петна от кръв. Той посочил, че първата телена ограда е била повредена, а на едно място - съборена до земята.

38. Към доклада е била приложена схема. Тя показвала двора на къщата на г-ца Тонкова и съседния двор, в който са паднали г-н Ангелов и г-н Петков. Обозначени били местата, на които са намерени гилзи. Схемата и докладът съдържаха само някои от параметрите на дворовете. Наклонът и други характеристики на терена и околността не са били описани.

39. Намерени били девет гилзи. Една е била намерена на улицата, пред къщата на г-ца Тонкова (очевидно недалеч от мястото, на което е бил спрял джипа). Четири гилзи са били открити в двора на г-ца Тонкова, зад къщата, близо до първата телена ограда, отделяща двора ѝ от съседния. Три гилзи са били намерени в двора на съседа (г-н М. М.), близо до мястото където са открити петната от кръв. Не е било дадено точното разстояние между тези гилзи и петната от кръв. Деветата гилза е била открита впоследствие и предадена на военна полиция от чичото на г-н Ангелов. Няма данни къде е била намерена.

40. Петната от кръв са били на разстояние един метър. В схемата са били обозначени на разстояние малко повече от девет метра от първата ограда. Разстоянието между петната от кръв и втората ограда, която г-н Ангелов и г-н Петков очевидно са се опитвали да прескочат когато са били застреляни, не е било посочено. Следователят е взел проби от петната от кръв.

41. На 21 юли 1996 е била извършена аутопсия от патолог.

Съгласно доклада от аутопсията № 139/96, причината за смъртта на г-н Петков е била “рана в гърдите”, като посоката на изстрела е била “отпред назад”. Раната е описана по следния начин:

“Налице е рана на гърдите с овална форма с размери 2.5 см на 1 см, на разстояние 144 см от краката, с липсващи тъкани и разкъсани и свити краища в областта на лявото рамо. Налице е 3-сантиметрова рана на гърба с овална форма, вляво от инфраскапуларната линия на разстояние 123 см от краката с липсващи тъкани, съдрани и скъсани краища, обърнати навън.”

42. По отношение на г-н Ангелов, докладът е приел, че причина за смъртта му е “огнестрелна рана, увредила основен кръвоносен съд” и че посоката на изстрела е била “отзад напред”. Освен това посочва следното:

“Има кръгла рана на лявата задна част на разстояние 90 см от краката... с липсващи тъкани, разкъсани стени и краища, и диаметър от около 0.8 см ... Налице е овална рана с големина 2.1 см с разкъсани краища, обърнати навън стени и липсващи тъкани на границата между по-ниската и средната трета на коремната кухина, на разстояние 95 см от краката, леко вляво от пъпа.”

43. Заключение на доклада е било, че нараняванията се били причинени с автомат от разстояние.

44. На 22, 23 и 24 юли 1996 четиримата служители на военна полиция, двама съседни (М. М. и К.), секретарката, работеща в кметството, и чичото на г-н Ангелов са били разпитани от следователя. Впоследствие е била разпитана и майката на г-н Петков.

45. На 1 август 1996 автоматът на майор Г., намереният в него патрон и откритите на местопроизшествието девет гилзи са прегледани от специалист по балистика от Врачанската регионална дирекция на вътрешните работи. Съгласно неговото заключение автоматът е бил в изправно състояние, всичките девет намерени патрони са били изстреляни от него, а последният, който не е изстрелян, също е бил годен за употреба.

46. Заключение на съдебен лекар с дата 29 август 1996 е установило алкохолно съдържание от 0.55 грама на литър в кръвта на г-н Петков и 0.75 г/л в кръвта на г-н Ангелов (съгласно българското законодателство управяването на превозно средство със съдържание на алкохол в кръвта над 0.5 г/л представлява административно нарушение).

47. На 20 септември 1996 вещо лице от Врачанската регионална дирекция на вътрешните работи е извършило експертиза на откритите на местопроизшествието петна от кръв и е установило съвпадение с кръвните групи на пострадалите.

48. На 20 януари и 13 февруари 1997 са били разпитани г-н Т. М. (също съсед) и г-ца Христова (една от жалбоподателките). На 26 март 1997 показания са дали бабата на г-н Ангелов и съсед, З.

49. На 7 януари 1997 на семействата на г-н Ангелов и г-н Петков е бил предоставен достъп до материалите по наказателната преписка. Те са поискали разпит на още трима свидетели, Т. М., г-жа Тонкова и З. Х. Искането им е било уважено. Свидетелите са били разпитани от следователя на 20 януари и 26 март 1997. Жалбоподателите не са направили искания за събиране на други доказателства.

50. На 31 март 1997 следователят е приключил предварителното производство и е изготвил заключително постановление. Той е отбелязъл, че г-н Ангелов и г-н Петков са избягали от ареста докато са изтърпявали присъда лишаване от свобода, и по този начин са извършили престъпление. Майор Г. е направил всичко по силите си да спаси живота им: наредил им е да спрат и да се предадат и е произвел предупредителни изстрели. Прицелил се е в тях едва след като е видял, че те продължават да тичат и могат да избягат. Не е целял да увреди жизненоважни органи. Ето защо следователят е заключил, че майор Г. е действал в съответствие с член 45 от Устава на Военна полиция и е дал мнение на Плевенска окръжна прокуратура за прекратяване на наказателното производство с аргумента, че деянието на майор Г. не съставлява престъпление.

51. На 8 април 1997 Плевенският военен прокурор е възприел мнението на следователя и е прекратил наказателното производство относно смъртните случаи. Той е заключил, че майор Г. е действал в съответствие с член 45 от Устава на Военна полиция. Последният няколко пъти е предупреждавал двамата мъже и е стрелял във въздуха. Застрелял ги е единствено поради това, че не са се предали и е имало опасност да избягат. Опитал се да избегне причиняването на смъртоносни увреждания. Никой друг не е пострадал.

52. В постановлението, при описанието на обстоятелствата, свързани с личността на пострадалите, включително данни за техните семейства, образование и предходни осъждания, прокурорът е посочил, че двамата мъже произхождат от “семейства от малцинствата”, израз, използван главно за обозначаване на лицата от ромското малцинство.

53. С постановление от 11 юни 1997 прокурорът от прокуратурата на Въоръжените сили е отхвърлил последващата жалба на жалбоподателите с доводите, че г-н Ангелов и г-н Петков са предизвикали стрелбата, опитвайки се да избягат и че майор Г. е предприел действията, предвидени в закона при такива ситуации. Ето защо, използването на оръжие е било законосъобразно съгласно член 45 от Устава на Военна полиция.

54. На 19 ноември 1997 прокурорът от следствено-надзорния отдел в прокуратурата на Въоръжените сили е отхвърлил последващата жалба на основания, сходни с изтъкнатите от другите прокурори.

II. ДОКЛАДИ НА МЕЖДУНАРОДНИ ОРГАНИЗАЦИИ ОТНОСНО ТВЪРДЯНАТА ДИСКРИМИНАЦИЯ СПРЯМО РОМИТЕ

55. През последните пет години в своите доклади за страните, Европейската комисия срещу расизма и нетърпимостта на Съвета на Европа (ЕКРН) е изразила тревогата си по повод полицейското насилие на расистка основа, особено срещу роми, в редица европейски държави, включително България, Чехия, Франция, Гърция, Унгария, Полша, Румъния и Словакия.

56. Докладът относно състоянието на основните права в Европейския съюз и неговите държави-членки през 2002, изготвен, по искане на Европейската комисия, от мрежата на Европейския съюз (ЕС) от независими експерти по основни права, посочва, *между другото*, че в редица държави-членки на ЕС, като например Австрия, Франция Гърция, Ирландия, Италия и Португалия са докладвани случаи на злоупотребата от страна на полицията по отношение на роми и други подобни групи, включително физическо насилие и прекомерно използване на сила.

57. Във втория си доклад за България, публикуван през март 2000, ЕКРН отбелязва, *между другото*, следното:

“Особено тревожни са случаите на дискриминация от страна на полицията и малтретиране на членове на ромската/циганската общност... В годишния си доклад за 1998 Проект за правата на човека посочва множество ... случаи на неправомерно поведение от страна на полицията спрямо ... роми... Като най-чести нарушения той изброява: използването на прекомерна физическа сила по време на задържане с цел изтръгване на признания; необоснованата употреба на огнестрелно оръжие ... и заплахите срещу личната сигурност на лица, оплакали се от полицията на компетентните органи... Проект за права на човека отбелязва ... че мнозинството от жалбите, подадени от тази неправителствена организация от името на пострадали от полицейско насилие роми, не са били разгледани от властите... Пострадалите не са склонни да подават жалби, особено когато очакват присъди ... Очевидно е налице и известно нежелание от страна на държавните органи да признаят съществуването на проблеми, свързани с неправомерно полицейско поведение...

В своята препоръка ЕКРН напомня, че е необходимо създаване на независим орган – действащ на централно и местно равнище – който да проучва полицейските практики на открита и скрита расова дискриминация, свързани с разследването и лишаването от свобода, и да гарантира, че всяка дискриминация е строго наказана...

ЕКРН е разтревожена от продължаващата и широко разпространена дискриминация срещу членове на ромската/циганската общност в България... Докладвано е, че понякога местни органи участват в незаконна саморазправа по отношение на ромските/циганските общности, често с мълчаливото одобрение на местната полиция.”

58. В третия си доклад за България, публикуван през януари 2004, ЕКРН посочва, *между другото*, следното:

“След втория доклад на ЕКРН в Наказателния кодекс не са приети промени, които да гарантират възможността, съгласно разпоредбите на наказателния закон, за вземане предвид на расистките подбуди ... ЕКРН препоръчва на българските власти да включат разпоредба в Наказателния кодекс, постановяваща изрично, че расистките подбуди за извършване на дадено престъпление представляват отегчаващо отговорността обстоятелство...

ЕКРН разтревожена от твърдения за случаи на прекомерна употреба на огнестрелни оръжия от полицията, което понякога е довеждало до смърт на роми... ЕКРН настойчиво препоръчва на българските държавни органи да вземат мерки за свеждане на употребата на огнестрелни оръжия от правоприлагащите органи до случаи, в които тяхното използване е наистина необходимо. По-специално, тя горещо препоръчва на българските власти да приемат за тази цел законодателни промени и да обезпечат практическото прилагане в тази област на международните стандарти.

ЕКРН е особено притеснена от констатацията ... че процентът на лица от ромски произход, заявили, че са били обект на физическо насилие в полицейски управления е три пъти по-висок от процента на лица от български произход... До този момент българските власти не са създали независим орган, който да разследва малтретиране или актове на дискриминация, извършени от лица от състава на полицията...

ЕКРН приветства създаването през август 2000 в Националната служба “Полиция” на специализиран комитет по правата на човека ... Започнати са редица проекти за обучение на полицейски служители в областта на правата на човека...

Рамковата програма за равна интеграция на ромите в българското общество единодушно се счита, включително от ромските представители, за добре структурирана и доста подробна... Въпреки това, в рамките на ромската общност и сред неправителствените организации съществува усещане, че с изключение на новите инициативи, посочени в този доклад, програмата е останала мъртъв текст... Мнението в някои политически кръгове е, правителството няма политическа воля да изпълни тази програма... ЕКРН с тревога научи, че, четири години след приемане на рамковата програма, нейното осъществяване е все още на много ранен етап...”

59. Неправителствени организации, като например Проект за права на човека и Амнести Интернешънъл [Amnesty International] докладват през последните няколко години множество случаи на твърдения на насилие на расистка основа срещу роми в България, включително от служители на правоприлагащи органи.

III. ПРИЛОЖИМО ВЪТРЕШНО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО И ПРАКТИКА

А. Необнародван устав на Военна полиция, приет от Министерство на отбраната на 21 декември 1994

60. Действащият към онзи момент член 45 от Устава (правило 45) гласи следното:

“(1) Органите на Военна полиция могат да използват огнестрелно оръжие ... при следните обстоятелства...

2. за задържане на военнослужещ, който е извършил или се готви да извърши престъпление от общ характер и не се предаде след предупреждение...

(2) Използването на физическа сила следва да се предшества от устно предупреждение и изстрел във въздуха...

(3) При употребата на огнестрелно оръжие органите на Военна полиция са длъжни, доколкото е възможно, да пазят живота на лицето срещу което използват сила и да оказат помощ на ранените ...

(5) След използване на огнестрелно оръжие е необходимо да се изготви доклад с описание на обстоятелствата, наложили неговата употреба; докладът следва да се представи на висшестоящите на съответния служител.”

61. През декември 2000 член 45 е заменен с Наредба № 7 от 06.12.2000 г. за използване на физическа сила, помощни средства и оръжие от органите на Военна полиция (обнародвана в брой № 102/2000 на Държавен вестник и изменена през 2001). Съгласно член 21 от Наредбата, огнестрелни оръжия могат да се използват, *между*

другото, при задържане на лице, извършило престъпление от общ характер. По-голямата част от престъпленията съгласно Наказателния кодекс попадат в тази категория, включително, например, маловажните кражби. Съгласно членове 2, 4 (1) и 21 от Наредбата необходимо е да се отчита естеството на престъплението, извършено от лицето, спрямо което се използват физическата сила или огнестрелните оръжия, както и личността на нарушителя.

Б. Друго приложимо право и практика относно използването на сила при задържане

62. Член 12 от Наказателния кодекс урежда степента на силата, която може да се използва при неизбежна отбрана. Основното му изискване е действията на самозащита или защита на друго да съответстват на характера и опасността на нападението и да са обосновани с оглед обстоятелствата. Разпоредбата не урежда случаи, в които силата се използва от полицейски служител или друго лице с цел извършване на арест, без да е налице нападение върху арестуващия служител или трето лице. До 1997 са липсвали други разпоредби, уреждащи този въпрос. Въпреки това съдилищата са приложили член 12 в някои случаи, свързани с използването на сила с цел арест.

63. За да запълни тази празнота, в прието през 1973 тълкувателно решение № 12, Върховният съд постановява, без допълнителни разяснения, че за причиняване на вреда с цел извършване на арест не се носи наказателна отговорност когато не е използвана повече сила от необходимата (12-1973-ППВС).

64. В решение № 15 от 17 март 1995 Върховният съд, макар да отбелязва, че използването на сила с оглед извършване на арест не е уредено в закона и това създава затруднения на съдилищата, е счел, че приложимите принципи са определените от тълкувателите на закона. По-специално, причиняването на вреди е оправдано единствено когато е налице основателно подозрение, че лицето, което трябва да се задържи, е извършило престъпление, липсват други средства за задържането му и причинените увреждания са съразмерни на тежестта на престъплението. Върховният съд също така посочва следното:

“... Причиняването на вреда на нарушител с цел извършване на арест е крайна мярка. Ако нарушителят не се опитва да избяга или ... се опитва да избяга и да се укрие в известно скривалище, увреждането не е обосновано...

Причинената вреда трябва да съответства на тежестта ... на престъплението. Ако нарушителят е извършил престъпление с незначителна обществена опасност, неговият живот и здраве не следва да се застрашават. Излагането на опасност на живота или здравето може да е обосновано когато лицето се укрива след извършване на тежко престъпление (като например убийство, изнасилване или грабеж).

Използваните за извършване на ареста средства (и причинената вреда) трябва да са разумни с оглед обстоятелствата. Това е най-важното условие за законосъобразност...

Когато нанесената вреда превишава необходимите предели ..., тоест когато не съответства на тежестта на престъплението и съществуващите към момента на задържането обстоятелства, ... причинилото я лице носи наказателна отговорност...”

65. През 1997 Народното събрание решава да запълни празнотата в закона чрез добавяне на нов член 12а в Наказателния кодекс. Тази разпоредба предвижда, че не е общественоопасно причиняването на вреди на лице, извършило престъпление при неговото задържане за предаване на органите на властта и предотвратяване на възможността за извършване на друго престъпление, ако няма друг начин за неговото задържане и ако при това задържане не е допуснато превишаване на необходимите и законосъобразни мерки. Вземите мерки не се считат за “необходими” тогава, когато има явно несъответствие между тях и характера на извършеното от задържаното лице престъпление, както и когато на лицето без необходимост се причинява явно прекомерна вреда. Докладвани са малко решения, тълкуващи член 12а.

В. Наказателно-процесуален кодекс

66. Член 192 предвижда, че наказателни производства за престъпления от общ характер могат да се образуват единствено от прокурор или следовател, действащи по жалба или *ex officio*. Съгласно член 237, алинея 6, в редакцията ѝ към 1 януари 2000, пострадалият има право да обжалва пред горестоящия прокурор отказа да се образува наказателно производство. Пострадалият няма други средства срещу липсата на наказателно преследване.

67. Когато делото е подсъдно на военен съд, например при дела, по които обвиняем е служител на Военна полиция, отговорни за провеждане на разследването и наказателното производство са военните следователи и прокурори, чиито решения подлежат на обжалване пред Главния прокурор.

68. Член 63 дава право на пострадалите от престъпление да участват в наказателното производство и в тази връзка да предявят граждански иск за причинените вреди, да се запознават с делото и да правят необходимите извлечения. Те могат също така да представят доказателства, да правят искания, бележки и възражения и да обжалват актовете на органите на досъдебното производство.

Г. Закона за закрила срещу дискриминацията

69. Законът за закрила срещу дискриминацията е приет през септември 2003 и влязъл в сила на 1 януари 2004. Той е подробен нормативен акт, целящ да създаде механизъм за ефективна закрила срещу незаконната дискриминация. Прилага се главно в областта на трудовите правоотношения, държавната администрация и предоставянето на услуги.

70. Член 9 предвижда промяна на доказателствената тежест в случаите на дискриминация. Съгласно тази разпоредба, когато жалбоподателят е доказал факти, от които може да се направи извод за наличие на дискриминационно отношение, ответникът е длъжен да установи, че липсва нарушение на правото на равно третиране. Законът също така предвижда създаването на Комисия за закрила срещу дискриминацията, компетентна, *между другото*, да разглежда индивидуални жалби.

IV. ПРИЛОЖИМО МЕЖДУНАРОДНО И СРАВНИТЕЛНО ПРАВО

А. Принципите на Обединените нации относно използването на сила

71. Основните принципи на Обединените нации относно използването на сила и огнестрелни оръжия от правоприлагащите органи са приети на 7 септември 1990 от Осмия конгрес на Обединените нации относно предотвратяването на престъпността и отношението към нарушителите.

72. Член 9 гласи следното:

“Правоприлагащите органи нямат право да използват огнестрелни оръжия срещу лица освен при самозащита или защита на други срещу непосредствена опасност от смърт или тежко увреждане, с цел предотвратяване извършването на особено тежко престъпление, свързано със сериозна заплаха за живота, арестуване на лице, представляващо такава опасност и оказващо съпротива, или предотвратяване неговото бягство, и то само когато не толкова крайните мерки са недостатъчни за постигането на тези цели. Във всички случаи, използването на огнестрелно оръжие с намерение да се причини смърт е допустимо единствено ако е наистина неизбежно с оглед защита на живот.”

73. Съгласно други разпоредби от Принципите, правоприлагащите органи са длъжни “да действат в съответствие с тежестта на престъплението и преследваната законна цел” (член 5). Също така, “Правителствата следва да гарантират, че произволно или прекомерно използване на сила или огнестрелни оръжия от правоприлагащите органи се наказва като престъпление съгласно тяхното законодателство” (член 7). Националните норми и правила относно

използването на огнестрелно оръжие трябва “да обезпечат неговата употреба единствено при съответни обстоятелства и по начин, ограничаващ опасността от прекомерна вреда”.

74. Член 23 от Принципите посочва, че пострадалите или техните семейства следва да имат достъп до независим процес, “включително съдебно производство.” Освен това член 24 предвижда следното:

“Правителствата и правоприлагащите органи са длъжни да обезпечат отговорността на ръководители, които знаят или са могли да знаят, че служители под тяхно ръководство прибегват или са прибегвали до незаконна употреба на сила и огнестрелно оръжие и не са взели всички мерки в рамките на правомощията си, за да предотвратят, спрат или докладват такова използване.”

75. Приетите на 24 май 1989 с резолюция 1989/65 на Икономическия и социален съвет Принципи на Обединените нации относно ефективното предотвратяване и разследване на неправомерни, произволни и извършвани по опростена процедура екзекуции предвиждат, *между другото*, че е необходимо цялостно, бързо и безпристрастно разследване на всички подозрителни случаи на неправомерни, произволни и извършени по опростена процедура екзекуции и че разследването следва да цели, *между другото*, определяне “на подход или практика, която е могла да причини” смъртта. Член 11 гласи следното:

“В случаите, в които създадените процедури за разследване не са подходящи поради липсата на компетентност или безпристрастност, тежестта на инцидента или очевидното съществуване на модел на злоупотреба, както и в случаите, при които има оплаквания от семейството на пострадалия относно тези нарушения или други съществени причини, правителствата са длъжни да продължат разследванията чрез независима анкетна комисия или сходна процедура. Членовете на тази комисия следва да се избират с оглед призната лична безпристрастност, компетентност и независимост. По-специално, те не трябва да са зависими от институция, орган или лице, обект на разследването. Необходимо е комисията да получава цялата необходима за разследването информация и да води следствието в съответствие с тези принципи.”

Член 17 гласи:

“Необходимо е в разумен срок да се изготви писмен доклад относно методите и резултатите от разследването. Докладът трябва незабавно да се направи обществено достояние и да включи обхвата на разследването, процедурите и средствата за преценка на доказателствата, както и заключенията и предписанията, основани на установените фактически и правни положения...”

Б. Международни актове и сравнително право относно насилието на расова основа

76. Член 4 от Международната конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация, ратифицирана от България през 1966,

в сила от 1969 и обнародвана в Държавен вестник през 1992, предвижда в тази връзка следното:

“Държавите страни ... се задължават да предприемат незабавни и положителни мерки, предназначени да изкоренят всякакво подбуждане към, или прояви на такава дискриминация, и за тази цел ...

(а) да обявяват за престъпление, наказуемо от закона ... всички актове на насилие или подбуждане към такива актове против която и да е раса или група лица от друг цвят или етнически произход ...”

77. В становището си от 16 март 1993 в писмо № 4/91, по делото Л. К. с/у Холандия [*L.K. v. the Netherlands*] относно расистките заплахи, отправени срещу г-н Л. К. от частни лица, и неефективната намеса на държавните органи във връзка с жалбата на пострадалия, Комитетът по премахване на всички форми на расова дискриминация посочва, *между другото*, че държавата е длъжна да разследва с необходимото старание и бързина случаите на подбуждане към расова дискриминация и насилие.

78. Член 6 от Рамковата конвенция за защита на националните малцинства, действаща в България от 1999, предвижда в тази връзка следното:

“Страните се задължават да приемат подходящи мерки за защита на лицата, които могат да бъдат подложени на заплахи или дискриминационни, враждебни или насилствени действия, поради тяхната етническа, културна, езикова или религиозна идентичност.”

79. В решението си от 21 ноември 2002 по жалба № 161/2000, подадена от Хажризи Джемаил [Hajrizi Dzemaïl] и други срещу Югославия, Комитетът на Обединените нации против изтезанията (“КПИ”) констатира, че саморазправата на жители от не-ромски произход от Даниловград, Черна гора, които на 14 април 1995 в присъствието на полицейски служители разрушили ромско селище е “извършена в значителна степен по расистки подбуди”. Това обстоятелство отежнява установеното по делото нарушение на член 16, алинея 1 от Конвенцията на ООН против изтезанията и другите форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание. Преценявайки доказателствата КПИ отбелязва, че не е получил писмено обяснение от държавата-ответник и се позовава на “представеното от жалбоподателите подробно изложение,”.

80. Директива на Съвета на Европейския съюз 2000/43/ЕС от 29 юни 2000 за прилагане на принципи за равно третиране на лицата без оглед на расов или етнически произход и Директива на Съвета 2000/78/ЕС от 27 ноември 2000, създаваща обща рамка за равно третиране в областта на трудовите отношения, предвижда съответно в член 8 и член 10 следното:

“1. В съответствие с националните си съдебни системи държавите-членки се задължават да вземат необходимите мерки, за да гарантират, че в случаите когато лица, считащи правата си накърнени поради неприлагане спрямо тях на принципа за равно третиране, установят пред съд или друг компетентен орган, обстоятелства, въз основа на които може да се презюмира наличие на пряка или непряка дискриминация, за ответника ще възникне задължение да докаже липсата на нарушение на принципа за равно третиране.

2. Член 1 не забранява на държавите-членки да приемат по-благоприятни за жалбоподателите правила за доказване.

3. Член 1 не се прилага по отношение на наказателните производства.

...

5. Държавите-членки не са длъжни да прилагат член 1 при производства, в които съдът или друг компетентен орган е длъжен служебно да установи фактите по делото.”

81. През 2002 Комисията на Европейските общности публикува Предложение за Рамково решение на Съвета относно борбата срещу расизма и ксенофобията, чийто член 8 включва, наред с мерките, които държавите-членки следва да приемат в тази област, задължението на последните да гарантират, че в наказателното право расистките подбуди ще се считат за отегчаващо отговорността обстоятелство.

82. През април 2005 Европейският център за наблюдение на расизма и ксенофобията [the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia] публикува сравнителен преглед на насилието на расова основа и ответните на него действия в петнадесет държави-членки на Европейския съюз. Той отбелязва, *между другото*, че традиционно, наказателният закон в повечето от наблюдаваните съдебни системи не съдържа изрично понятието “насилие на расова основа”, и не се обръща особено внимание на подбудите на насилствените действия. Все пак, тази традиция бавно се променя, тъй като законът започва да признава дадено престъпление като “извършено по расистки подбуди”. Все по-често расистките подбуди се възприемат като отегчаващо отговорността обстоятелство при определяне на наказанието съгласно законодателството на определени държави-членки. Съответната правна уредба в Австрия, Белгия, Дания, Финландия, Франция, Италия, Португалия, Испания, Швеция и Обединеното кралство изрично предвижда тази възможност. По-специално, член 132-76 от Френския наказателен кодекс, въведен през февруари 2003, съдържа във втората си алинея “обективно” определение на понятието расизъм като отегчаващо отговорността обстоятелство, основание за увеличаване на наказанието:

“Наказанията, предвидени за леко ли тежко престъпление се увеличават в случай, че последното е извършено с оглед действителната или предполагаема принадлежност или не-принадлежност на пострадалия към определена етническа група, нация, раса или религия.

Определеното в първата алинея отегчаващо отговорността обстоятелство е налице когато престъплението се предшества, съпътства или следва от писмени или устни коментари, картини, предмети или действия от всякакъв вид, които засягат честта или достойнството на пострадалия или група лица, към която последния принадлежи, поради тяхната действителна или предполагаема принадлежност или не-принадлежност към определена етническа група, нация, раса или религия.”

ПРАВОТО

I. ОБХВАТ НА ДЕЛОТО

83. В искането си за препращане на делото в Голямата камера и в писменото си становище, Правителството моли Голямата камера да преразгледа въпросите, повдигнати в хода на делото на основание член 14 от Конвенцията. На заседанието пред Съда представителите на Правителството заявяват, че приемат становището на Съда във връзка с членове 2 и 13 от Конвенцията.

84. Жалбоподателите молят Съда да се произнесе отделно по въпросите, свързани с член 14, доколкото заключенията на Съда относно членове 2 и 13 от Конвенцията не са оспорени.

85. Съдът напомня, че в случаите, в които съставът уважи искането за препращане, цялото “дело” се изпраща в Голямата камера с оглед пререшаването му посредством ново решение. Препратеното на Голямата камера “дело” по необходимост обхваща всички аспекти на приложението, разгледано пред това с решението на състава, а не само сериозните “въпроси” или “спорни моменти”, обосновавали препращането (*К. и Т. с/у Финландия* [ГО], № 25702/94, ЕКПЧ 2001–VII, пар. 139-141 [*K. and T. v. Finland* [GC], no. 25702/94, ECHR 2001–VII, §§ 139-141]).

86. Независимо от желанието на страните да ограничат производството по преразглеждане до въпросите, повдигнати в хода на делото във връзка с член 14 от Конвенцията, Голямата камера трябва да разгледа също така въпросите, свързани с членове 2 и 13 от Конвенцията.

II. ТВЪРДЯНИ НАРУШЕНИЯ НА ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

87. Жалбоподателите се оплакват, че г-н Ангелов и г-н Петков са убити в нарушение на член 2 от Конвенцията. Твърди се, че смъртта им е настъпила в резултат от липсата във вътрешното право и съдебна практика на съответстваща на Конвенцията уредба на използването на огнестрелно оръжие от държавни служители. В действителност, в настоящия случай държавните органи са имали право да приложат смъртоносна сила при обстоятелства, при които това не е било абсолютно необходимо. Този факт сам по себе си представлява нарушение на член 2. Жалбоподателите се оплакват също така, че държавните органи не са изпълнили задължението си за провеждане на ефективно разследване на смъртните случаи.

88. Член 2 от Конвенцията гласи следното:

“1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

- (а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;
- (б) при осъществяването на законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;
- (в) при действия, предприети в съответствие със закона, за потушаване на бунт или метеж.”

А. Решението на Състава

89. Съставът приема, че член 2 от Конвенцията забранява използването на огнестрелно оръжие за задържането на лица, които, подобно на г-н Ангелов и г-н Петков, са заподозрени в извършване на престъпления, несвързани с насилие, не са въоръжени и не създават заплахата за арестуващите полицейски служители или околните. Ето защо с оглед обстоятелствата на настоящия случай държавата-ответник носи отговорност за лишаване от живот, в нарушение на член 2 от Конвенцията, поради факта, че за задържането на г-н Ангелов и г-н Петков е приложена смъртоносна сила. Отговорността за нарушението на член 2 допълнително се отежнява от обстоятелството, че е използвана прекомерна огнева мощ и че държавните органи не са планирали и контролирали ареста по съвместим с член 2 начин.

90. Освен това Съставът установява наличие на нарушение на задължението на държавата-ответник съгласно член 2, алинея 1 от

Конвенцията да разследва ефективно смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков. По-специално, разследването се е характеризирало със сериозни и необясними пропуски и противоречия, а подходът му е бил опорочен поради прилагането на вътрешноправен стандарт, несъвместим с изискуемия съгласно член 2, алинея 2 от Конвенцията стандарт “за абсолютната необходимост”.

91. По отношение на твърдението на жалбоподателите, че държавата-ответник не е изпълнила задължението си да защитава живота със закон, Съставът счита, че се е произнесъл по всички относими аспекти на делото и не е необходимо да разглежда този въпрос отделно.

В. Становищата на страните

92. Пред Голямата камера Правителството и жалбоподателите заявяват, че приемат констатациите на Състава по отношение на член 2 от Конвенцията.

С. Преценката на Съда

1. Дали г-н Ангелов и г-н Петков са били лишени от живот в нарушение на член 2 от Конвенцията

(а) Общи принципи

93. Член 2, гарантиращ правото на живот, е сред най-основополагащите разпоредби на Конвенцията и провъзгласява една от основните ценности на демократичните общества, членуващи в Съвета на Европа. Съдът е длъжен да подложи твърденията за нарушение на тази разпоредба на най-старателна преценка. В случаи, свързани с използване на сила от държавни служители, той трябва да вземе предвид не само действията на държавните органи, които на практика са приложили силата, но също и всички съпътстващи обстоятелства, включително такива въпроси като приложимата на място законова или подзаконова нормативна уредба и планирането и контрола върху разглежданите действия (*Вж. МакКан и други с/у Обединено кралство*, решение от 27 септември 1995, Поредица А № 324, стр. 46, пар. 150 [*McCann and Others v. the United Kingdom*, judgment of 27 September 1995, Series A no. 324, p. 46, § 150] и *Макарацис с/у Гърция* [ГО], № 50385/99, пар. 57-59, 20 декември 2004 [*Makaratzis v. Greece* [GC], no. 50385/99, §§ 57-59, 20 December 2004]).

94. Видно от самата редакция на член 2, алинея 2, използването на смъртоносна сила от полицейски служители може да бъде обосновано при определени обстоятелства. Въпреки това, всяка употреба на сила трябва да бъде “абсолютно необходима”, тоест да бъде строго

съразмерна с оглед конкретните обстоятелства. Предвид основополагащия характер на правото на живот, обстоятелствата, при които лишаването от живот е оправдано, трябва да бъдат тълкувани стриктно (*Вж. Андронико и Константину с/у Кипър*, решение от 9 октомври 1997, *Бюлетин с присъди и решения* 1997-VI, pp. 2097-98, пар. 171, стр. 2102, пар. 181, стр. 2104, пар. 186, стр. 2107, пар. 192 и стр. 2108, пар. 193 [*Andronicou and Constantinou v. Cyprus*, judgment of 9 October 1997, *Reports of Judgments and Decisions* 1997-VI, pp. 2097-98, § 171, p. 2102, § 181, p. 2104, § 186, p. 2107, § 192 and p. 2108, § 193] и *МакКер с/у Обединеното кралство*, № 28883/95, пар. 108 и следв., ЕКПЧ 2001-III [*McKerr v. the United Kingdom*, no. 28883/95, §§ 108 et seq., ECHR 2001-III]).

95. Ето защо и с оглед разпоредбата на член 2, алинея 2 (б) от Конвенцията, единствено легитимната цел за осъществяване на законен арест може да обоснове излагането на опасност на човешки живот при условията на абсолютна необходимост. Съдът счита, че по принцип такава необходимост липсва когато е известно, че лицето, което следва да бъде задържано, не представлява заплаха за живота или здравето и не е заподозряно в извършване на престъпление, свързано с насилие, дори ако неизползването на смъртоносна сила може да доведе до загубване на възможността за задържане на беглеца (*Вж. подходът на Съда по делото МакКан и други*, цитирано по-горе, стр. 45-46, пар. 146-50 и стр. 56-62, пар. 192-214, и, по-скоро, по делото *Макарацис*, цитирано по-горе, пар. 64-66; *Вж. също* осъждането от страна на Съда на използването на огнестрелно оръжие срещу невъоръжени и неопасни лица, опитващи се да напуснат бившата Германска демократична република по делото *Щрелец, Кеслер и Кренц с/у Германия* [ГО], № 34044/96, 35532/97 и 44801/98, пар. 87, 96 и 97, ЕКПЧ 2001-II [*Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], nos. 34044/96, 35532/97 and 44801/98, §§ 87, 96 and 97, ECHR 2001-II]).

96. Освен че определя обстоятелствата когато лишаването от живот може да бъде обосновано, член 2 вмениява основно задължение на държавата да гарантира правото на живот чрез приемане на подходяща законова и подзаконова нормативна уредба, определяща ограничените обстоятелства, при които правоприлагащите органи могат да използват сила и огнестрелно оръжие, в светлината на приложимите международни стандарти (*Вж. Макарацис*, цитирано по-горе, пар. 57-59, и съответните разпоредби от Основните принципи на Обединените нации относно използването на сила и огнестрелни оръжия от правоприлагащите органи в параграфи 71-74 по-горе). В съответствие с горепосочения принцип за строга съразмерност, съдържащ се в член 2 (*Вж. МакКан и други*, цитирано по-горе, стр. 46, пар. 149), националната правна уредба на действията по задържане трябва да обуслови използването на огнестрелно оръжие от внимателна преценка

на съпътстващите обстоятелства, и по-специално от оценка на естеството на престъплението, извършено от беглеца и заплахата, която последният представлява.

97. Освен това, националното законодателство, регламентиращо действията на полицията, следва да обезпечи система от подходящи и ефективни гаранции срещу произвола и злоупотребата със сила и дори срещу предотвратими инциденти (*Вж. Макарацис*, цитирано по-горе, пар. 58). По-специално, правоприлагащите органи трябва да са обучени да преценяват дали съществува или не абсолютна необходимост от използване на огнестрелно оръжие, не само въз основа на буквата на съответните правила, но също и при отчитане на претовеса на зачитането на човешкия живот като основна ценност (*Вж. критиката на Съда на указанията за “стреляй, за да убиеш”, дадени на войниците по делото МакКан и други*, цитирано по-горе, стр. 61-62, пар. 211-214).

(б) Приложението на тези принципи в настоящия случай

98. Г-н Ангелов и г-н Петков са застреляни и убити от служител на военна полиция, който се е опитвал да ги арестува след бягството им от затвора. Следователно случаят следва да бъде разгледан съгласно член 2, алинея 2 (б) от Конвенцията.

(i) Приложимата правна уредба

99. Съдът отбелязва с голяма тревога, че относимите правила относно използването на огнестрелно оръжие от военната полиция на практика допуска употребата на смъртоносна сила при арестуването на военнослужещ дори за маловажно престъпление. Освен, че не е бил обнародван, правилникът не е съдържах ясни гаранции за предотвратяване на произволно лишаване от живот. Съгласно този правилник е било законосъобразно да се застреля беглец, който не се предаде незабавно след устно предупреждение и стрелба във въздуха (*Вж. параграф 60 по-горе*). Общата и неточна редакцията на Устава относно използването на огнестрелно оръжие и начинът, по който същият допуска прилагане на смъртоносна сила, ясно са доказани от събитията, довели до фаталната стрелба по г-н Ангелов и г-н Петков и ответните действия на разследващите органи. Съдът ще се върне на тези въпроси по-нататък.

100. Тази правна уредба е изначално несвършена и изобщо не предоставя равнището на защита “от закона” на правото на живот, необходимо съгласно Конвенцията в настоящите демократични общества в Европа (*Вж. параграфи 94-97 по-горе*, излагащи принципите, на които следва да се основава приложимата правна уредба).

101. Вярно е, че според Върховния съд изискването за съразмерност се съдържа във вътрешното наказателно право. Тълкуването на Върховния съд обаче не е било приложено в настоящия случай (*Вж.* параграфи 50-54 и 64 по-горе).

102. Ето защо Съдът намира, че държавата-ответник не е изпълнила задължението си съгласно член 2 от Конвенцията за гарантиране правото на живот чрез създаване на подходяща законова и подзаконова нормативна уредба относно използването на сила и огнестрелно оръжие от военна полиция.

(ii) Планиране и контрол върху осъществяването на ареста

103. Съставът разглежда отделно начина на планиране на ареста. Голямата камера подкрепя извода на Състава, че държавните органи не са изпълнили задължението си да ограничат опасността от загуба на живот, тъй като на арестуващите служители е било указано да използват всички налични средства за задържането на г-н Ангелов и г-н Петков, при пренебрегване на факта, че бегълците не са били въоръжени и не са представлявали заплаха за живота или здравето. Както Съставът правилно посочва (пар. 110):

“Основен елемент от планирането на даден арест ... трябва да бъде анализът на цялата налична информация относно съпътстващите обстоятелства, включително, като абсолютен минимум, естеството на престъплението, извършено от лицето, което следва да бъде задържано, и степента на неговата обществена опасност, ако има такава. Въпросът дали и при какви обстоятелства да се прибегне до огнестрелно оръжие ако съответното лице се опитва да избяга трябва да бъде решен на основата на ясни правни разпоредби, подходящо обучение и в светлината на получената информация.”

104. Голямата камера от своя страна отново подчертава липсата на ясна законова и подзаконова нормативна уредба, определяща обстоятелствата, при които служителите на военна полиция имат право да прибегват до евентуално смъртоносна сила (*Вж.* параграфи 99-102 по-горе). То се съгласява със становището на Състава (пар.112), че приложимите правила:

“... не обуславят използването на огнестрелно оръжие от преценка на съпътстващите обстоятелства и, което е по-важно, не изискват оценка на естеството на престъплението, извършено от беглеца, и заплахата, която последния представлява.”

105. В случая, действащите правила са позволили изпращането на отряд от тежковъоръжени полицаи за ареста на двама мъже без предварително обсъждане на заплахата, ако има такава, която последните представляват, или изясняване на необходимостта от ограничаване на опасността за живота. Накратко, начинът на планиране и контролиране на ареста показва пагубно пренебрегване на върховенството на правото на живот.

(iii) Действията на арестуващите служители

106. Не се спори, че г-н Ангелов и г-н Петков са служили в Строителни войски, специален род войски, в които призованите към военна служба изпълняват задълженията си като строителни работници на невоенни обекти. Били са осъждани на лишаване от свобода за кратки срокове за престъпления без употреба на насилие. Избягали са без да използват насилие, като просто са напуснали работното си място, което е било извън мястото за изтърпяване на наказанието. Тъй като са имали предходни осъждания за кражба и системно самоволно са се отклонявали от военна служба, не са били регистрирани за насилствени действия (*Вж.* параграфи 13-15 по-горе). И двамата са били невъоръжени и не са представлявали заплаха за арестуващите служители или трети лица, обстоятелство, което органите е следвало да знаят с оглед наличната им информация. Във всеки случай, при срещата с мъжете в село Лесура, служителите или най-малко майор Г., посочил, че бегълците са били невъоръжени и поведението им по никакъв начин не е било заплашително (*Вж.* параграфи 15-26 по-горе).

107. Предвид гореизложеното, Съдът счита, че при съществуващите в конкретния случай обстоятелства член 2 от Конвенцията забранява всякакво прибегване до евентуална смъртоносна сила, независимо от опасността г-н Ангелов и г-н Петков да избягат. Както бе посочено по-горе, използването на евентуално смъртоносна сила не може да се счита за “абсолютно необходимо” когато е известно, че лицето, което следва да бъде задържано, не представлява заплаха за живота или здравето и не е заподозряно в извършване на престъпление с насилие.

108. Освен това, поведението на майор Г., служителят от военна полиция, застрелял пострадалите, изисква сериозен упрек, поради използването на явно прекомерна принуда:

(i) Очевидно са били налице други налични средства за осъществяване на ареста: служителите са имали джип, операцията се състояла в малко селце през деня и поведението на г-н Ангелов и г-н Петков несъмнено е било предсказуемо, тъй като, след предходното бягство, г-н Ангелов е бил открит на същия адрес (*Вж.* параграфи 17, 18, 23 и 24 по-горе);

(ii) Макар да е носел и пистолет, майор Г. е решил да използва автоматата си и го превключил на автоматична стрелба (*Вж.* параграф 26 по-горе). По този начин той най-вероятно не би могъл да се прицели с необходимата степен на точност;

(iii) Г-н Петков е бил ранен в гърдите, обстоятелство, за което не е дадено приемливо обяснение (*Вж.* параграфи 41 и 50-54 по-горе). При липсата на такова, не може да се изключи възможността г-н Петков да

се е обърнал, за да се предаде в последната минута и въпреки това да е бил застрелян.

(iv) Заключение на Съда

109. Съдът счита, че държавата-ответник не е изпълнила задълженията си съгласно член 2 от Конвенцията, тъй като приложимата правна уредба относно използването на сила е съдържала съществени недостатъци и г-н Ангелов и г-н Петков са убити при обстоятелства, при които всяко употребата на огнестрелно оръжие за осъществяване на техния арест е несъвместимо с член 2 от Конвенцията. Нещо повече, използвана е явна прекомерна сила. Следователно е налице нарушение на член 2 от Конвенцията по отношение на смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков.

2. Дали разследването на смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков е било ефективно съгласно изискването на член 2 от Конвенцията

(а) Общи принципи

110. Задължението за защита на правото на живот, предвидено в член 2 от Конвенцията, тълкувано във връзка с общото задължение на държавите съгласно 1 от Конвенцията “да осигуряват на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени в Конвенцията”, съдържа имплицитно изискването за определена форма на ефективно официално разследване на случаите, при които са убити лица в резултат от използване на сила (*Вж. Чакиси с/у Турция* [ГО], № 23657/94, пар. 86, ЕКПЧ 1999-IV [*Çakici v. Turkey* [GC], no. 23657/94, § 86, ECHR 1999-IV]). Основната цел на такова разследване е да се обезпечи ефективното прилагане на вътрешното законодателство, гарантиращо правото на живот, а при участие на държавни служители или органи - да се ангажира тяхната отговорност за настъпилата смърт (*Вж. Ангелова с/у България*, № 38361/97, пар. 137, ЕКПЧ 2002-IV [*Anguelova v. Bulgaria*, no. 38361/97, § 137, ECHR 2002-IV]).

111. След като случаят е достигнал до знанието им, държавните органи са длъжни да действат по собствена инициатива. Те нямат право да го оставят на преченката на наследници на убития да подадат официално оплакване или да искат определена линия на разследване или процесуално-следствени действия (*Вж., mutatis mutandis, Илхан с/у Турция* [ГО], № 22277/93, пар. 63, ЕКПЧ 2000-VII [*Ilhan v. Turkey* [GC], no. 22277/93, § 63, ECHR 2000-VII]).

112. За да бъде ефективно разследването на твърдяно незаконосъобразно убийство от държавни служители, отговорните за неговото провеждане лица трябва юридически и фактически да са независими и безпристрастни (*Вж. Гюлеч с/у Турция*, решение от

27 юли 1998, *Бюлетин* 1998-IV, стр. 1733, пар. 81-82 [*Güleç v. Turkey*, judgment of 27 July 1998, *Reports* 1998-IV, p. 1733, §§ 81-82]; *Йогуз с/у Турция* [ГО], № 21954/93, пар. 91-92, ЕКПЧ 1999-III [*Öğür v. Turkey* [GC], no. 21954/93, §§ 91-92, ECHR 1999-III]; и *Ерги с/у Турция*, решение от 28 юли 1998, *Бюлетин* 1998-IV, стр. 1778-79, пар. 83-84 [*Ergi v. Turkey*, judgment of 28 July 1998, *Reports* 1998-IV, pp. 1778-79, §§ 83-84]).

113. Ефективното разследването изисква също така да се определи дали с оглед обстоятелствата използваната сила е била оправдана или не и да се установи и ангажира отговорността на виновните лица (*Вж.*, *Йогуз с/у Турция*, цитирано по-горе, пар. 88). Държавните органи са длъжни да предприемат възможните и подходящи действия за обезпечаване на относимите към случая доказателства, включително, *между другото*, показания на свидетели-очевидци и съдебни експертизи. Заключениета на разследването трябва да се основават на цялостен, обективен и безпристрастен анализ на всички релевантни факти и да прилагат стандарт, съответстващ на предвидения в член 2, алинея 2 от Конвенцията стандарт за “абсолютната необходимост”. Всеки порок на разследването, който затруднява установяването на обстоятелствата по делото или отговорното лице, може да доведе до нарушаване на изискуемите мерки за ефективност (*Вж. Кели и други с/у Обединеното кралство*, № 30054/96, пар. 96-97, 4 май 2001; и *Ангелова с/у България*, цитирано по-горе, пар.139 и 144).

(б) Приложение на тези принципи в настоящия случай

114. Голямата камара не намира причина да се отклони от констатациите на Състава. То приема, подобно на Състава, че разследването на смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков е преценявало законосъобразността на поведението на служителите в светлината на приложимия Устав. Фактът, че разследването одобрява използването на сила с оглед обстоятелствата, единствено потвърждава изначално порочния характер на този правилник и неговото пренебрегване на правото на живот. Основавайки се на стриктната редакция на правилника, разследващите органи не разглеждат релевантни въпроси, като например знанието, че пострадалите не са били въоръжени и не са представлявали опасност за никого, още по-малко уместността на изпращането на отряд от тежко въоръжени полицейски служители в преследване на двама мъже, чието единствено престъпление е било самоволното отклонение от военна служба. Накратко, липсвало е старателно проучване на всички съществени обстоятелства (*Вж.* параграфи 50-54 по-горе).

115. По-нататък и напълно независимо от твърде тясната правна рамка, в която е било проведено разследването, следва да се отбележи липсата на редица абсолютно необходими и очевидни процесуално-

следствени действия. По-специално схемата, на която са се позовали разследващите органи, не е била посочила характеристиките на терена. Не са били направени съответните измервания. Не е бил извършен и следствен експеримент. Без данните от посочените процесуално-следствени действия не е било възможно да се проверят показанията на арестуващите полицейски служители относно събитията (*Вж.* параграфи 36-54 по-долу).

116. Освен това, следователят и прокурорите са пренебрегнали твърде значими и относими факти, като например, че г-н Петков е бил застрелян в гърдите, че гилзите са били намерени в двора на г-н М. М., само на няколко метра от мястото, на което г-н Ангелов и г-н Петков са паднали, и че майор Г. Е е използвал явно прекомерна сила чрез автоматичната си стрелба. Държавните органи са пренебрегнали тези съществени обстоятелства и, без да са потърсили съответно обяснение, просто са приели твърденията на майор Г. И и са приключили следствието. Ето защо следователят и прокурорите на практика са препятствали наказателното преследване на майор Г.

117. Голямата камера споделя становището на Състава, че това поведение от страна на държавните органи – констатирано вече от Съда по предходни дела срещу България (*Вж. Великова с/у България*, № 41488/98, ЕКПЧ 2000-VI [*Velikova v. Bulgaria*, no. 41488/98, ECHR 2000-VI] и *Ангелова*, цитирано по-горе) – представлява тревожен проблем, тъй като хвърля сериозни съмнения върху обективността и безпристрастността на съответните прокурори.

118. В тази връзка Съдът напомня, че незабавните и ефективни ответни действия на държавните органи при разследването на използване на смъртоносна сила е от основно значение за поддържане на доверие в обществото, че държавата зачита върховенството на закона и предотвратява всеки признак на одобрение или търпимост на незаконосъобразни действия (*Вж. МакКер с/у Обединеното Кралство*, цитирано по-горе, пар. 111-15).

119. В настоящия случай е налице неизпълнение от държавата-ответник на задължението ѝ съгласно член 2, алинея 1 от Конвенцията да разследва ефективно лишаването от живот.

III. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

120. Член 13 от Конвенцията гласи следното:

“Всеки, чиито права и свободи, провъзгласени в тази Конвенция, са нарушени, има право на ефикасни правни средства за тяхната защита пред съответните национални власти, дори и нарушението да е извършено от лица, действащи при упражняване на служебни функции.”

121. Предвид констатациите във връзка с член 2 от Конвенцията, Съставът поддържа, че не се повдигна отделен въпрос на основание член 13 от Конвенцията.

122. Пред Голямата камара Правителството не коментира свързаните с член 13 от Конвенцията въпроси. Жалбоподателите заявяват, че приемат становището на Състава.

123. Имайки предвид аргументите, възоснова на които установява нарушение на процесуалния аспект на член 2, Голямата камара, подобно на Състава, счита, че не се повдига отделен въпрос по отношение на член 13 от Конвенцията.

IV. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 14 ВЪВ ВРЪЗКА С ЧЛЕН 2 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

124. Жалбоподателите твърдят нарушение на член 14 от Конвенцията, тъй като считат, че предразсъдъците и враждебното отношение към лица от ромски произход са изиграли роля в събитията, довели до смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков. Те посочват също така, че държавните органи не са изпълнили задължението си да разследват възможните расистки подбуди на убийството им. Правителството оспорва твърденията на жалбоподателите.

125. Член 14 от Конвенцията гласи следното:

“Упражняването на правата и свободите, изложени в тази Конвенцията, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.”

A. Решението на Състава

126. Съставът отбелязва, че по делата за лишаване от живот систематичното тълкуване на членове 2 и 14 от Конвенцията налага задължение на държавните органи да провеждат ефективно разследване, независимо от расовия или етнически произход на пострадалите. Той счита също така, че държавните органи имат допълнителното задължение да вземат всички допустими мерки за разкриване на расистки подбуди в случаи, при които е използвана сила от страна на правоприлагащите органи.

127. В настоящия случай, въпреки твърдението на г-н М. М. за расистка словесна обида и другите обстоятелства, които е трябвало да убедят държавните органи в необходимостта от разследване на евентуални расистки подбуди, такова не е било предприето. В тази насока държавните органи не са изпълнили задължението си съгласно член 14 от Конвенцията във връзка с член 2.

128. Отчитайки, че особените доказателствени трудности, свързани с установяването на дискриминация, изискват специфичен подход към въпроса за доказването, Съставът приема, че когато държавните власти, разследващи насилствени действия от страна на държавни служители, не са изследвали ясно обосновани следствени версии и са пренебрегнали доказателства за възможна дискриминация, Съдът може, разглеждайки оплакванията на основание член 14 от Конвенцията, да направи отрицателни изводи или да прехвърли доказателствената тежест върху държавата-ответник.

129. Въз основа на фактите по делото, Съставът счита, че поведението на разследващите органи – пренебрегнали множество обезпокоителни факти, като например използваната от майор Г. прекомерна сила и отправената от него расистка обида – дава основание за прехвърляне на доказателствената тежест. Следователно държавата-ответник е длъжна да убеди Съда, чрез допълнителни доказателства или задоволително обяснение на фактите, че събитията, предмет на жалбите, не са свързани с дискриминация от страна на държавните служители.

130. Доколкото Правителството не предлага убедително обяснение и предвид наличието на преходни дела, при които Съдът е установил насилие спрямо роми от страна на правоприлагащите органи в България, довело до смърт, Съставът заключава, че е налице и нарушение на материалния аспект на член 14 във връзка с член 2 от Конвенцията.

Б. Становища на страните

1. Правителството

131. Правителството оспорва констатацията на Състава за нарушение на член 14, като посочва, че същата се основава единствено на общи данни за събития, извън предмета на делото, и на два случайни факта – свидетелските показания на г-н М. М. относно твърдяната обидна забележка, отправена от майор Г. срещу него, а не срещу пострадалите, и обстоятелството, че събитията са се разиграли в ромски квартал. Според Правителството тези аргументи не могат да обосноват, предвид приемливите стандарти за доказване, извода, че използването на огнестрелно оръжие е мотивирано от расизъм.

132. Правителството подчертава, че Съдът винаги е изисквал “доказване по несъмнен начин”. Доказателствената тежест може да бъде променена когато процесните събития са били изцяло или частично в изключителното знание на държавните органи, например при смърт в местата за лишаване от свобода. В настоящия случай обаче такива обстоятелства не са налице.

133. Доколкото при инцидента, предмет на делото, липсва расистки елемент, всяко по-нататъшно разследване от вътрешните държавни органи би било излишно. Правителството се съгласява с необходимостта насилието на расова основа да се наказва по-строго отколкото немотивирани от расизъм насилствени действия. Въпреки това, не е възможно да се изисква от държавите да изследват възможно расистко отношение при липсата на достатъчно доказателства в подкрепа на твърденията за расизъм. Правителството счита, че подходът на Състава би довел до ангажиране на отговорността на договарящите страни във всеки случай, в който се твърди, независимо колко необосновано, дискриминация.

134. Освен това, подходът на Състава не предлага яснота и предвидимост. По-специално, противоречиво е да се твърди – както прави Съставът – че Съдът не може да изследва намерения и душевно състояние в контекста на член 2 от Конвенцията и след това да прави извод за наличие на материално нарушение на член 14 във връзка с член 2, приемайки смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков за резултат от действие по расистки подбуди.

135. Правителството, както в писмените, така и в устните си становища, дава подробен преглед на законодателни разпоредби, социални програми и други мерки, приети през последните години в България, за борба срещу дискриминацията и нетърпимостта и насърчаване на приобщаването на ромите към обществото.

2. Жалбоподателите

136. В писменото си становище, жалбоподателите твърдят, че до момента Конвенцията не е успяла да осигури ефективна закрила срещу расова дискриминация и призовава Голямата камара да приеме ново тълкуване на член 14. Жалбоподателите приветстват становището на Състава, че договарящите страни са длъжни да разследват възможни расистки подбуди на даден акт на насилие и че доказателствената тежест трябва да се прехвърли върху държавата-ответник. В писменото си становище те приемат, обаче, че стандартът за доказване по дела за дискриминация не следва да бъде “доказване по несъмнен начин” и че в случаи, подобни на настоящия, доказателствената тежест трябва винаги да е на Правителството когато, при липса на доказателства в полза на противното, се установи дискриминация. На устните прения на съдебното заседание представителите на жалбоподателите призовават Съда да възприеме подхода на Състава.

137. По отношение на фактите по делото, жалбоподателите твърдят наличие на съществено нарушение на член 14, тъй като, при липса на доказателства в полза на противното, са установили дискриминация и Правителството не е оборило това. По-специално, етническият произход на г-н Ангелов и г-н Петков е бил известен на полицейските

служители, натоварени със задържането му. Майор Г. е отправил расистки обидни забележки срещу свидетел поради неговия ромски произход. Освен това сериозни изводи следва да се извлекат от факта, че майор Г. е използвал явно непропорционална огнева мощ в населено място, ромския квартал в селото. Тези обстоятелства трябва да се преценят във връзка с продължаващата дискриминация срещу роми от страна на правоприлагащите органи в България. Освен това държавните органи са били длъжни да установят дали расистки предразсъдъци са били мотив за убийството на г-н Ангелов и г-н Петков, но не са направили това.

3. Встъпилите в делото трети лица

(а) Европейският център за правата на ромите

138. Центърът посочва, че през последните няколко години различни международни структури и неправителствени организации са докладвали множество случаи на малтретиране и убийства на роми от правоприлагащите органи и частни лица от български етнически произход. Общопризнато е, че насилието на расова основа срещу роми е сериозен проблем в България. Освен това ромската общност е до голяма степен изключена от обществения живот, тъй като се характеризира с високо равнище на бедност, неграмотност и безработица.

139. Налице е бездействие на държавните органи, въпреки честите прояви на насилие на расова основа и многократните призови от страна на международни организации, като например Комитета на Обединените нации срещу изтезанията [UN Committee Against Torture], за създаване на “ефективна, надеждна и независима система за обжалване” и адекватно разследване на злоупотреба от страна на полицията. Българското наказателно законодателство не разглежда расистките подбуди като отегчаващо отговорността обстоятелство в случаите на престъпления, свързани с насилие. През 1999 българските власти признават необходимостта от законодателна промяна, но не предприемат никакви действия в тази насока. Освен това, член 162 от Наказателния кодекс, който криминализира расистките посегателства, предвижда по-леко наказание в сравнение с разпоредбите, уреждащи обикновените телесни повреди. В резултат на това, член 162 не се прилага, обвиненията се повдигат – когато има такива – на основание общите разпоредби относно телесната повреда или убийство, а расисткият характер на посегателствата остава скрит. Съществува атмосфера на безнаказаност, както е отбелязал Съдът в решенията по делата *Великова* и *Ангелова*.

(б) Интерайтс

140. Интерайтс критикува стандарта “доказване по несъмнен начин” на Съда като създаващ непреодолими пречки за установяването на дискриминация. Според Интерайтс националните правни системи с най-ефективна съдебна защита срещу дискриминация са правните системи на обичайното право, прилагащи стандарта за доказване “баланс на вероятностите” по делата за дискриминация. Докато по граждански дела съдиите установяват фактите и поради това, поне на теория, изискват по-висок стандарт на доказване, прегледът на съдебните мерки срещу дискриминацията показва, че подходът на обичайното право сам по себе си допринася за засилена съдебна защита срещу дискриминация. Според Интерайтс Съдът на практика е възприел междинен стандарт, тъй като не изисква същото високо равнище на доказване както по наказателни дела, но подходът му е лишен от яснота и предвидимост.

141. Освен това Интерайтс отбелязва подкрепата на международната практика на становището, че по делата за дискриминация тежестта на доказване следва да се прехвърли върху държавата-ответник ако жалбоподателят установи дискриминация поради липса на доказателства в полза на противното. Това е подходът, възприет от няколко директиви на ЕИ, от Съда на Европейските общности, Комитета по правата на човека на Обединените нации и националните съдилища в редица европейски държави, а също и в Съединените Щати, Канада и други страни.

142. Интерайтс също така сочи примери на видове доказване, които националните правни системи са приели за установяване на дискриминация поради липса на доказателства в ползна на противното: доказателства за “обща картина” на неравноправие, “общоизвестна” дискриминация, факти от “всекидневието”, ноторноизвестни факти, обстоятелства, свързани със социалната среда, и косвени улики. Позоваването на заключения също е общ подход.

(в) Инициативата за правосъдие на Отворено общество (ИПОБ)

143. ИПОБ разглежда задължението на държавите, от международна и сравнителноправна гледна точка, да разследват дискриминация и насилие на расова основа. Според нея, широко възприетият принцип, че ефективната защита на съществени права не е възможна без подходящи процесуални гаранции, е приложим и при делата за дискриминация. Ето защо, член 14 от Конвенцията съдържа процесуално задължение. Освен това, в съответствие с преобладаващата европейска и международна практика расистките подбуди са отегчаващо отговорността обстоятелство в наказателното право и, следователно, обект на разследване. Ето защо държавите са длъжни да разследват насилствените деяния на расова основа. Това е

задължение *ex officio* и възниква винаги когато е налице обосновано съмнение за извършване на действие по расистки подбуди.

В. Преценката на Съда

1. Дали държавата-ответник носи отговорност за лишаването от живот на пострадалия на основание неговия расов или етнически произход

144. Съдът установява по-горе, че органите на държавата-ответник са убили г-н Ангелов и г-н Петков незаконно и в нарушение на член 2 от Конвенцията. Жалбоподателите освен това твърдят, че е налице отделно нарушение на член 14 от Конвенцията, тъй като според тях расовият предразсъдък е изиграл роля за смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков.

145. Без обективна и приемлива обосновка, дискриминацията се разглежда различно по отношение на лица в приблизително сходни положения (*Вж. Уилис с/у Обединеното кралство*, № 36042/97, пар. 48, ЕКПЧ 2002-IV *Yillis v. the United Kingdom*, no. 36042/97, § 48, ECHR 2002-IV). Насилието на расова основа е особено посегателство върху човешкото достойнство и, поради опасните си последици, изисква специално внимание и енергични действия от страна на държавните органи. Ето защо държавните органи са длъжни да използват всички налични средства за борба срещу расизма и насилието на по расистки подбуди, утвърждавайки по този начин демократичната представа за общество, в което разнообразието не се счита за заплаха, а за богатство. Съдът ще се върне на този въпрос по-долу.

146. Изправен пред оплакването на жалбоподателите за нарушение на член 14, така както е формулиран, задачата на Съда е да прецени дали расизмът е или не причина за стрелбата, довела до смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков, и в зависимост от това дали има нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2.

147. В това отношение отбелязва, че при преценка на доказателствата, Съдът приема стандарта за доказване “по несъмнен начин”. Неговата цел обаче никога не е била да заимства подхода на националните правни системи, които използват този стандарт. Ролята му не е да установява наказателна или гражданска отговорност, а отговорност на високодоговарящите страни съгласно Конвенцията. Спецификата на задачата му съгласно 19 от Конвенцията – за да осигури спазването на поетите от високодоговарящите страни задължения за обезпечаване основните права, провъзгласени в Конвенцията – обуславя неговия подход към въпросите за доказването и доказателствата. В производството пред Съда не са налице

процесуални пречки за допустимостта на доказателства или предопределени формули за неговата оценка. Той приема заключенията, които според него, са подкрепени от свободната оценка на всички доказателства, включително заключения, които могат да се извадят от обстоятелствата и становищата на страните. Съгласно константната му съдебна практика, доказването може се основава на съвместното съществуване на достатъчно сериозни, ясни и съгласувани заключения или сходни необорени презумпции за даден факт. Освен това, степента на убеденост, необходима за достигане на определено заключение и, в тази връзка, разпределянето на доказателствената тежест са неразривно свързани със спецификата на обстоятелствата, естеството на направеното твърдение и нарушеното право по Конвенцията. Съдът също така взема предвид сериозността на решението, че определена високостоговаряща страна е нарушила основни права (*Вж.*, наред с останалите, следните решения: *Ирландия с/у Обединеното кралство*, решение от 18 януари 1978, Поредица А № 25, пар. 161 [*Ireland v. the United Kingdom*, judgment of 18 January 1978, Series A no. 25, § 161]; *Рибич с/у Австрия*, решение от 4 декември 1995, том А № 336, стр. 24, пар. 32 [*Ribitsch v. Austria*, judgment of 4 December 1995, Series A no. 336, p. 24, § 32]; *Акдивар и други с/у Турция*, решение от 16 септември 1996, *Бюлетин* 1996-IV, стр. 1211, пар. 68 [*Akdivar and Others v. Turkey*, judgment of 16 September 1996, Reports 1996-IV, p. 1211, § 68]; *Танли с/у Турция*, № 26129/95, пар. 111, ЕКПЧ 2001-III [*Tanli v. Turkey*, no. 26129/95, § 111, ECHR 2001-III]; и *Иласку и други с/у Молдова и Русия* [ГО], № 48787/99, пар. 26, 8 юли 2004 [*Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* [GC], no. 48787/99, § 26, 8 July 2004]).

148. Жалбоподателите се позовават на няколко отделни обстоятелства и твърдят, че от тях могат да се извлекат достатъчно изводи за наличие на расистки подбуди.

149. На първо място, жалбоподателите считат показателен факта, че майор Г. е произвел автоматична стрелба в населено място, пренебрегвайки обществената безопасност. Имайки предвид липсата на разумно обяснение за това поведение, жалбоподателите считат, че расистката омраза на майор Г. е била единствената правдоподобна причина и че последният не би действал по същия начин в не-ромски квартал.

150. Въпреки това Съдът отбелязва, че използването на огнестрелно оръжие при обстоятелствата по случая, за съжаление, не е било забранено съгласно приложимите вътрешни правила, очевиден недостатък, обсъден по-горе (*Вж.* параграф 99 по-горе). Служителите на Военна полиция са носили автомати “в съответствие с правилника” и са били инструктирани да използват всички необходими средства за осъществяване на ареста (*Вж.* параграфи 19 и 60 по-горе).

Следователно не може да се изключи възможността майор Г. просто да се е придържал стриктно към правилника и да е действал така, както би действал във всяка подобна ситуация, независимо от етническата принадлежност на бегълците. Макар приложимите правила да са принципно погрешни и изобщо да не съответстват на изискванията на Конвенцията за защита на правото на живот, нищо не доказва, че майор Г. не би използвал оръжието си в не-ромски квартал.

151. Вярно е, както Съдът е установил по-горе, че поведението на майор Г. по време на задържането подлежи на сериозен упрек поради използването на явно прекомерна сила (*Вж.* параграф 108 по-горе). Независимо от това, не може да се изключи възможността реакцията му да е продиктувана от неадекватността на правната уредба относно използването на огнестрелно оръжие и обстоятелството, че е обучен да действа съгласно тази уредба (*Вж.* параграфи 60 и 99-105 по-горе).

152. Жалбоподателите твърдят също така, че отношението на служителите на Военна полиция е било силно повлияно от знанието им за ромския произход на пострадалите. Въпреки това, не е възможно да се спекулира с това дали ромският произход на г-н Ангелов и г-н Петков има някакво отношение към възприемането им от полицейските служители. Освен това, има доказателства, че някои от служителите са познавали единия или двамата пострадали лично (*Вж.* параграф 18 по-горе).

153. Жалбоподателите се позовават на свидетелските показания, дадени от г-н М. М., съсед на една от жертвите, който докладва, че майор Г. му е извикал “мамка ви циганска” непосредствено след стрелбата. Въпреки, че това доказателство за расистка обида, отправена при акт на насилие, би следвало да накара държавните органи да проверят твърдението на г-н М. М., последното само по себе си не е достатъчно основание, за да се заключи, че държавата-ответник е отговорна за расистко убийство.

154. На последно място, жалбоподателите се позовават на данните за множество случаи на използване на сила срещу роми от българските правоприлагащи органи, които не са довели до осъждане на виновните лица.

155. Вярно е, че редица организации, включително междуправителствени структури, са изразили тревога във връзка с наличието на такива инциденти (*Вж.* параграфи 55-59 по-горе). Въпреки това, Съдът не може да пренебрегне факта, че неговата единствена грижа е да установи дали в конкретния случай убийството на г-н Ангелов и г-н Петков е извършено по расистки подбуди.

156. В решението си Съставът прехвърля доказателствената тежест върху държавата-ответник относно липсата на ефективно разследване от страна на държавните органи на твърдения расистки мотив за извършване на убийството. Неспособността на Правителството да

убеди Състава, че събитията, предмет на жалбата, не са продиктувани от расизъм произтича от становището му за материално нарушение на член 14 от Конвенцията, във връзка с член 2.

157. Голямата камера напомня, че при определени обстоятелства, когато събитията са изцяло или в голяма част в изключително знание на държавните органи, каквито са случаите на смърт на лице под техен надзор в арест или затвор, може да се вмени в задължение на държавните органи да осигурят задоволително и убедително обяснение, по-специално, на причините за смъртта на задържаните лица (*Вж. Салман с/у Турция* [ГО], № 21986/93, пар. 100, ЕКПЧ 2000-VII [*Salman v. Turkey* [GC], no. 21986/93, § 100, ECHR 2000-VII]). Голямата камера не може да изключи възможността, в някои случаи на твърдяна дискриминация, да изиска от държавите-ответници да опровергават правдоподобно твърдение за дискриминация и – ако не направят това – да приеме на това основание наличие на нарушение на член 14 от Конвенцията. Въпреки това, когато се твърди – както тук – че даден насилствен акт е мотивиран от расистки предразсъдъци, този подход би наложил задължение за правителството-ответник да докаже липсата на особено субективно отношение от страна на съответното лице. Макар в правните системи на много страни доказването на дискриминационната цел на дадена политика или решение да не предполага доказване на намерение във връзка с твърдяна дискриминация при трудовите правоотношения или предоставянето на услуги, този подход е трудно приложим по аналогия в случаи, при които се твърди, че определен насилнически акт е извършен по расистки подбуди. Голямата камера, отклонявайки се от подхода на Състава, не счита, че твърдяното неизпълнение на държавните органи на задължението им да проведат ефективно разследване на твърдените расистки подбуди за убийството следва да прехвърли тежестта за доказване върху държавата-ответник относно твърдяното нарушение на член 14 във връзка с материалния аспект на член 2 от Конвенцията. Въпросът за изпълнението от страна на държавните органи на процесуалното им задължение е отделен въпрос, към който Съдът ще се върне по-долу.

158. В заключение, след като прецени всички относими елементи, Съдът не счита за установено, че расистко отношение е изиграло роля в смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков.

159. Ето защо намира, че няма нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 в неговия материален аспект.

2. Процесуален аспект: дали държавата-ответник е изпълнила задължението си да разследва възможни расистки подбуди

(а) Общи принципи

160. Голямата камера подкрепя анализа на Състава в настоящия случай за процесуалното задължение на високодоговарящите страни да разследват възможни расистки подбуди за актове на насилие. Съставът посочва, по-специално следното (пар. 156-159):

“... Държавите имат общо задължение съгласно член 2 от Конвенцията да провеждат ефективно разследване в случаите на лишаване от живот.

... Това задължение трябва да бъде изпълнено без дискриминация, съгласно изискването на член 14 от Конвенцията... Когато има съмнение, че расистко отношение е предизвикало акт на насилие е особено важно официалното разследване да бъде проведено енергично и безпристрастно, като се има предвид необходимостта от непрекъснато осъждане в обществото на расовия и етнически расизъм и поддържане на вярата на малцинствата, че държавните власти могат да ги защитят от расистки заплахи с насилие. Изпълнението на положителните задължения на държавата съгласно член 2 от Конвенцията изисква вътрешните правни системи да покажат способността си да прилагат наказателния закон срещу онези, които незаконно са отнели чужд живот, независимо от расовия или етнически произход на пострадалия (*Вж. Менсон и други с/у Обединеното кралство* (дек.), № 47916/99, ЕКПЧ 2003-V [*Menson and Others v. the United Kingdom* (dec.), no. 47916/99, ECHR 2003-V])...

... Когато разследват случаи на насилие и по-специално смърт в ръцете на държавни служители, държавните органи имат допълнително задължение да предприемат всички обосновани действия, за да разкрият каквато и да била расистка подбуда и да установят дали е възможно етническа омраза или предразсъдък да са изиграли роля в събитията. Ако не направят това и приравнят насилие и бруталност по расистки подбуди на случаи, които не са свързани с расизъм, значи си затварят очите за специфичния характер на действия, които са особено пагубни за основните права. Липсата на разграничение на начина, по който съвсем различни ситуации, се овладяват представлява необосновано третиране, несъвместимо с член 14 от Конвенцията (*Вж., mutatis mutandis, Тлименос с/у Гърция* [ГО], № 34369/97, пар. 44, ЕКПЧ 2000-IV [*Thlimmenos v. Greece* [GC], no. 34369/97, § 44, ECHR 2000-IV]). С оглед поддържане на общественото доверие в механизма си за правоприлагане, високодоговарящите страни трябва да гарантират, че при разследването на случаи, свързани с използване на сила, се прави разграничение в техните правни системи и практика между делата за прекомерна употреба на сила и расистко убийство.

Естествено често на практика доказването на расистки подбуди е много трудно. Задължението на държавата-ответник да разследва възможния расистки оттенък на даден насилствен акт е задължение за полагане на всички възможни усилия и не е абсолютно (*Вж., mutatis mutandis, Шанаган с/у Обединеното кралство*, № 37715/97, пар. 90, ЕКПЧ 2001-III, определящо същите стандарти, свързани с общото задължение за разследване). Държавните органи трябва да направят необходимото при дадените обстоятелства, за да съберат и обезпечат доказателствата, изследват всички практически средства за разкриване на истината и постановят напълно обосновани, безпристрастни и обективни

решения, без да допускат подозрителни обстоятелства, които биха могли да бъдат показателни за наличие на насилие, предизвикано от расизъм.”

161. Голямата камера би добавила, че задължението на държавните органи да изследват съществуването на възможна връзка между расистко отношение и насилствено действие е аспект от процесуалното им задължение съгласно член 2 от Конвенцията, но може също така да се разглежда като част от задълженията им на основание член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 за осигуряване упражняването на правото на живот без дискриминация. Поради взаимодействието между двете разпоредби, въпроси като повдигнатите в настоящия случай могат да се разгледат на базата само на едната от двете разпоредби, без отделно изследване на отношението с другата, или да изискват преглед съгласно двете норми. Това е въпрос, който следва да се решава във всеки конкретен случай в зависимост от неговите факти и естеството на направените твърдения.

(б) Приложение на тези принципи в настоящия случай

162. Съдът вече отбеляза, че българските власти са нарушили член 2 от Конвенцията, тъй като не са провели сериозно разследване на смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков (*Вж.* параграфи 114-119 по-горе). Той счита, че в конкретния случай следва да разгледа отделно оплакването, че не е изследвана и възможна причинно-следствена връзка твърдяно расистко отношение и убийството на двамата мъже.

163. Държавните органи, разследващи смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков са разполагали с показанията на г-н М. М., съсед на пострадалите, който заявява, че майор Г. е извикал: “мамка ви циганска”, насочвайки оръжие срещу него непосредствено след стрелбата (*Вж.* параграф 35 по-горе). Това твърдение, предвид множеството публикувани документи за съществуването в България на предразсъдък и враждебност срещу ромите, е изисквало проверка.

164. Голямата камера счита – подобно на Състава – че всяко доказателство за расистка словестна обида от страна на правоприлагащите органи във връзка с операция, при която се използва сила срещу лица от етническо или друго малцинство, е от изключително значение за въпроса дали е или не незаконно и предизвикано от омраза насилие. Когато в хода на разследването се установи такова обстоятелство, то трябва да се провери и – ако се потвърди – да се предприеме цялостно проучване на всички факти с оглед разкриване на възможни расистки подбуди.

165. Освен това, обстоятелството, че майор Г. е използвал явно прекомерна сила срещу двама невъоръжени и неопасни мъже също налага внимателно изследване.

166. Накратко, следователят и прокурорите по случая са разполагали с правдоподобна информация, която е била достатъчно

убедителна за необходимостта от извършване на предварителна проверка и в зависимост от резултата ѝ - разследване на възможните расистки подбуди на събитията, довели до смъртта на двамата мъже.

167. Въпреки това, държавните органи не са направили нищо, за да проверят твърдението на г-н М. М. Не са събрали свидетелски показания в тази насока. От майор Г. не е поискано обяснение защо е счел за необходимо да използва сила в такава степен. Не е направен опит да се проверят показанията на майор Г. и да се установи, например, дали преди това той е участвал в подобни инциденти или дали в миналото е бил обвиняван в анти-ромско отношение. Тези пропуски са укрити от следователя и прокурорите, които, както Съдът приема по-горе, са пренебрегнали релевантни факти и са приключили разследването, препятствайки по този начин наказателното преследване на майор Г. (*Вж.* параграфи 36-54 и 115-117 по-горе).

168. Ето защо Съдът намира, че държавните органи не са изпълнили задължението си съгласно член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 да вземат всички възможни мерки за разследване дали дискриминацията е изиграла роля или не в събитията. Следователно е налице нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 в неговия процесуален аспект.

V. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

169. Член 41 от Конвенцията гласи следното:

“Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевщата страна.”

A. Вреди

170. Пред Голямата камара, жалбоподателите предявяват същите претенции за обезщетение на имуществени и неимуществени вреди, каквито са направили в производството пред Състава. Правителството не дава становище.

171. Релевантната част от решението на Състава гласи (пар. 177-184):

“Г-ца Начова, дъщеря на г-н Ангелов, и г-ца Христова, негова приятелка и майка на г-ца Начова, претендират заедно 25 000 евро (“EUR”) поради смъртта на г-н Ангелов и свързаните с нея нарушения на Конвенцията. Тази сума включва 20 000 евро обезщетение за неимуществени вреди и 5 000 евро обезщетение за имуществени вреди. Г-жа Рангелова и г-н Рангелов претендират заедно същата сума във връзка със смъртта на сина им, г-н Кирил Петков, и всички нарушения на Конвенцията по делото.

По отношение на неимуществените вреди, Съдът уважава претенциите изцяло.

По отношение на имуществените вреди, жалбоподателите твърдят пропуснати ползи от загубен доход в резултат от смъртта. Жалбоподателите не представят писмени доказателства, но твърдят, че всеки от пострадалите е издържал финансово семейството си и е щял да продължи да го прави ако е бил останал жив. Те искат от Съда да им присъди 5 000 евро за всеки пострадал. Правителството заявява, че претенциите са прекомерни с оглед стандарта на живот в България.

Съдът отбелязва, че Правителството не оспорва твърдението на жалбоподателите за претърпени имуществени загуби, тъй като г-н Ангелов и г-н Петков са щели да ги издържат финансово ако все още са били живи. Съдът не намира основание за различно заключение.

Що се отнася до размера, в някои случаи, какъвто е настоящият, точното изчисляване на сумите, необходими за пълна обезвреда (*restitutio in integrum*) на причинените на жалбоподателите имуществени загуби, може да се препятства от неопределения характер на вредата, резултат от нарушението. Все пак е възможно присъждане независимо от множеството неопределени елементи при определянето на пропуснати ползи. Въпросът в такива случаи е свързан с равнището на справедливо удовлетворение и се решава от Съда по негова преценка и по справедливост (*Вж. 3 и други с/у Обединеното кралство [ГО], № 29392/95, пар. 120, ECHR 2001-V [Z and Others v. the United Kingdom [GC], no. 29392/95, § 120, ECHR 2001-V]*).

В настоящия случай, предвид становищата на страните и всички релевантни фактори, включително възрастта на пострадалите и жалбоподателите и степента на близост между тях, Съдът счита за уместно да присъди 5 000 евро заедно на г-ца Начова и г-ца Христова поради загубен доход в резултат от смъртта на г-н Ангелов, и 2 000 евро заедно на г-жа Рангелова и г-н Рангелов за загубен доход в резултат от смъртта на г-н Петков.”

172. Голямата камера подкрепя анализа на Състава. То счита, че претенциите на жалбоподателите се отнасят до имуществени и неимуществени вреди, резултат от установените в настоящото дело нарушения на членове 2 и 14 от Конвенцията, и че не са налице основания за намаляване на присъденото поради обстоятелството, че Голямата камера, за разлика от Състава, е открил нарушение на член 14 от Конвенцията единствено във връзка с процесуалния аспект на член 2. Ето защо, присъжда заедно на г-ца Начова и г-ца Христова 25 000 евро обезщетение за имуществени и неимуществени вреди и заедно на г-жа Рангелова и г-н Рангелов 22 000 евро обезщетение за имуществени и неимуществени вреди.

Б. Съдебни разноски

173. Съставът приема изцяло съответните претенции на жалбоподателите и им присъжда заедно сума в размер на 3 740 евро, представляваща съдебни разноски.

174. Пред Голямата камара, жалбоподателите потвърждават първоначалните си претенции и искат допълнителни суми за съдебни разноски, направени в производството пред Голямата камара. Поспециално, те претендират 7 931 лири стерлинги (равностойността на приблизително 11 630 евро) за адвокатско възнаграждение на лорд Лестър, кралски адвокат, за работата му по делото, както и разноски, свързани с участието му на устното заседание и 1 920 евро за 48 часа правна дейност на г-н Грозев по време на писменото производство пред Голямата камара. Те представят копия от договори за правна помощ и графици за изработени часове. Жалбоподателите твърдят, че не претендират адвокатски възнаграждения или разноски за явяването на г-н Грозев на заседанието, тъй като те са били покрити от платената му от Съвета на Европа правна помощ (1 906.50 евро). Накратко, жалбоподателите претендират 5 660 евро за работата на г-н Грозев по делото и равностойността на приблизително 11 630 евро за участието на лорд Лестър на заседанието пред Голямата камара. Жалбоподателите искат всички присъдени за съдебни разноски суми да бъдат изплатени направо на техните адвокати. Правителството не взема отношение.

175. Съдът счита, че претендираните съдебни разноски са действителни, необходими и са свързани с установените нарушения (*Вж. Бейлер с/у Италия* (справедливо удовлетворение) [ГО], № 33202/96, пар. 27, 28 май 2002 [*Beyeler v. Italy* (just satisfaction) [GC], по. 33202/96, § 27, 28 Мау 2002). По отношение на размера на сумите, той намира, че претенциите относно разноските за устното заседание са прекомерни. Вземайки предвид всички релевантни фактори, той присъжда заедно на всички жалбоподатели 11 000 евро за съдебни разноски (5 500 евро за г-н Грозев и 5 500 евро за лорд Лестър), платими по съответните банкови сметки на адвокатите.

В. Лихва за забава

176. Съдът счита за уместно лихвата за неизпълнение да бъде обвързана с пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която се добавят три процента.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1 *Приема* единодушно, че има нарушение на член 2 от Конвенцията във връзка със смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков;

2. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 2 от Конвенцията, тъй като държавните органи не са провели ефективно разследване на смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков;
3. *Приема* единодушно, че не е повдигнат отделен въпрос на основание член 13 от Конвенцията;
4. *Приема* с единадесет срещу шест гласа, че няма нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 от Конвенцията по отношение на твърдението, че събитията, довели до смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков, представляват насилие по расистки подбуди;
5. *Приема* единодушно, че е налице нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 от Конвенцията, тъй като държавните органи не са разследвали възможни расистки подбуди зад събитията, довели до смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков;
6. *Счита единодушно*
 - (а) че държавата-ответник, в срок от три месеца, следва да плати на жалбоподателите следните суми, както и евентуалните данъци и такси върху тях:
 - (i) общо на г-ца Начова и г-ца Христова, 25 000 евро (двадесет и пет хиляди евро) като обезщетение за имуществени и неимуществени вреди, в равностойност в националната валута на държавата-ответник по курса, приложим в деня на плащането;
 - (ii) общо на г-жа Рангелова и г-н Рангелов, 22 000 евро (двадесет и две хиляди евро) като обезщетение за имуществени и неимуществени вреди, в равностойност в националната валута на държавата-ответник по курса, приложим в деня на плащането;
 - (iii) общо на всички жалбоподатели, 11 000 евро (единадесет хиляди евро) съдебни разноси, платими както следва: 5 500 евро, в равностойност в националната валута на държавата-ответник по курса, приложим в деня на плащането, по банковата сметка на г-н Грозев в България, и 5 500 евро по банковата сметка на лорд Лестър в Обединеното кралство;
 - (б) че от изтичането на упоменатия по-горе тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху горепосочените суми в размер на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка през срока на неизпълнение, увеличена с три процента;
7. *Отхвърля* единодушно останалата част от претенциите на жалбоподателите за справедливо удовлетворение.

Изготвено на английски език и френски език и постановено на 6 юли 2005 в открито заседание от съдия Коста, заместник-председател, в сградата на Съда по правата на човека, Страсбург.

Т. Л. ЪРЛИ
Заместник-секретар

Лузиус УАЙЛДХАБЕР
Председател

В съответствие с член 45, алинея 2 от Конвенцията и член 74, алинея 2 от Правилника на Съда, следните отделни мнения са приложени към настоящото решение:

- (а) съвпадащо мнение на съдия сър Никола Браца;
- (б) частично особено мнение на съдиите Казадевал, Хедиган, Муларони, Фура-Сандщром, Гюлумиан и Спилман.

Л.У.
Т.Л.Ъ.

СЪВПАДАЩО МНЕНИЕ НА СЪДИЯ СЪР НИКОЛА БРАЦА

Напълно се съгласявам със заключението и доводите на мнозинството от Съда по всички аспекти на делото с изключение на един момент от аргументацията по отношение на оплакването съгласно член 14 във връзка с материалния аспект на член 2 от Конвенцията.

В параграф 157 на решението се отбелязва, че в някои случаи не може да се изключи задължението на държавата-ответник да обори правдоподобно твърдение за дискриминация, като неизпълнението му може да доведе до установяване на нарушение на член 14. Въпреки това, по-нататък решението посочва, че когато, както в настоящия случай, се твърди извършване на даден акт на насилие поради расистки предразсъдък, такъв подход би довел до изискване от държавата-ответник да докаже липсата на особено субективно отношение от страна на съответното лице. Изглежда смисълът на този пасаж е, че поради евентуални доказателствени трудности пред правителството, рядко, ако изобщо някога, би било подходящо да се прехвърли доказателствената тежест и да се задължи държавата-ответник да обори твърдението, че дадено убийство е по расистки подбуди.

Ако това е правилното тълкуване на пасажа, за мен е трудно да го приема. Мога веднага да посоча случаи, при които при убийство от служител на държавата, доказателствата пред Съда са такива, че поставят в тежест на държавата-ответник да установи, че убийството не е извършено по расистки подбуди. Пример в тази насока би могъл да бъде случай, при който от доказателствата е видно, че опити за задържане на лица от определена етническа група неизменно или последователно завършват с тяхната смърт, докато арестът на лица от друг етнически произход рядко или никога не води до загуба на живот. Друг пример би бил ако от доказателствата е видно, че само при планиране на арест на лица с определен етнически произход, на отряда, натоварен със задържането, е наредено или разрешено да използва огнестрелно оръжие. В тези случаи, ми се струва, че правителството следва да убеди Съда, че са били налице обективно обосновани причини за очевидно различното третиране и че етническият произход на определен пострадал не е бил съществен елемент при убийството.

Въпреки това, в настоящия случай пред Съда не са наведени такива обстоятелства и поради изложените в решението аргументи не намирам, че предоставеният на Съда материал обосновава прехвърлянето на доказателствената тежест върху държавата-ответник или приемането за доказано с изискуемия стандарт за доказване, че

убийството на г-н Ангелов и г-н Петков, освен напълно необосновано, е било също така извършено по расистки подбуди.

ЧАСТИЧНО ОСОБЕНО МНЕНИЕ НА СЪДИИ КАЗАДЕВАЛ, ХЕДИГАН, МУЛАРОНИ, ФУРА- САНДЩРОМ, ГЮЛУМИАН И СПИЛМАН

(Превод)

1. Гласувахме против точка 4 от диспозитива на решението по следните съображения.

2. Не можем да се съгласим с приетия от Съда нов подход, който води до свързване на възможно нарушение на член 14 с материалния и процесуален аспект на член 2 поотделно. За предпочитане е цялостен подход, тъй като той по-добре ще отразява специфичния характер на член 14, който няма самостоятелно съществуване, тъй като се прилага единствено по отношение на гарантираните от Конвенцията права и свободи. Доколкото член 14 няма отделно съществуване, считаме същия за изкуствен и безполезен при разграничаването на материалния и процесуалния аспект, особено когато, както в настоящия случай, Съдът е намерил нарушения на двата аспекта на член 2. Допълнителен проблем е, че е твърде рано да се оценява въздействието на този нов подход върху приложението и тълкуването на Протокол № 12 към Конвенцията, влязъл скоро в сила за ратифициралите го държави.

3. Провеждайки разграничение между материалния и процесуалния аспект, мнозинството приема наличие на нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2 единствено поради обстоятелството, че държавните органи не са изследвали въпроса дали е възможно събитията, довели до смъртта на г-н Ангелов и г-н Петков, да са били расистки мотивирани.

4. Съгласни сме с тази констатация. Въпреки това, гледайки над тази чисто процесуална констатация, сме на мнение, че другите факти, преценени заедно, разкриват нарушение на член 14 от Конвенцията във връзка с член 2.

5. Наред с тези елементи ще отбележим: фактът, че са произведени изстрели в населено място – ромския квартал в селото – при пренебрегване на обществената безопасност; фактът, че на военна полиция е бил известен ромския произход на пострадалите, никой от които не е бил въоръжен или считан за опасен; публикуваните данни за съществуване на предразсъдък и враждебност срещу ромите в

България; фактът, че това не е първият случай срещу България, при който Съдът е установил причиняване на смъртоносни телесни повреди на роми от представители на закона и реда; твърдението на г-н М. М., че майор Г. му е изкрещял расистка обида непосредствено след стрелбата, извиквайки: “мамка ви циганска”; и, на последно място, бездействието на държавните органи и съществените процесуални нарушения, предотвратили разкриването на истината.

6. Вярно е, че процесуалните нарушения представляват специфичен фактор, на който следва да се обърне изключително внимание. Те са основни за въпроса кой трябва да носи доказателствената тежест, тъй като вътрешните държавни органи са длъжни да предприемат ефективни действия за изясняване на съответните обстоятелства и неуспехът им неизбежно би повлиял върху заключението по съществуването на проблема.

7. Въпреки това, ограничавайки установяването на нарушение на процесуалния аспект, мнозинството от Съда не е отдало необходимото значение на достатъчно силните, ясни, последователни и неоспорени презумпции, които произтичат от фактите по делото, взети като цяло, и ни дават основание да заключим, че има нарушение на член 14 във връзка с член 2 от Конвенцията.